

فهرست		
مخ	عنوان	شمبره
۴	د تجويد د علم تاريخ ، او اهميت	۱
	د تجويد د علم ثبوت	۲
۵	د تجويد د علم لغوي او صلاحي معنی ، موضوع ، غرض	۳
	د علم تجويد فضيلت ، فائده (گټه) ، ارکان	۴
۶	د علم تجويد واضعين ، د علم تجويد مسمی ، حکم	۵
	د ترتيب تفسير	۶
	لحن	۷
۷	د لحن او د هغو د ډولو تعريفونه	۸
	د اعوذ بالله ، او بسم الله ثبوت	۹
	د اعوذ بالله حکم ، د اعوذ بالله او بسم الله ځايونه	۱۰
	د ۳ محلو لپاره ۴ حکمونه	۱۱
۸	د سورت توبه په سر کي بسم الله نه ويل ، او شروع	۱۲
	د مخارجو په بيان کي ، تعريف ، تعداد ، ډولونه ، او د حرف تعريف	۱۳
	د مخارجو وېش ، او اختلاف	۱۴
	اول ، دوهم ، دريم ، څلورم مخارج	۱۵
۹	پنځم ، او شپږم مخرجونه	۱۶
	د غاښو پېژندل ، او ژبه	۱۷
	اووم ، او اتم مخارج	۱۸
۱۰	نهم ، لسم ، او يوولسم مخارج	۱۹
	دوولسم ، ديارلسم ، او څوارلسم مخارج	۲۰
	پنځلسم ، شپاړلسم ، او اوولسم مخارج	۲۱
	د حرفو د مخارجو د ادا نقشه	۲۲
۱۱	د صحت تعريف ډولونه ، تعداد	۲۳
	په حرف کي د صفاتو شمېر ، په حرف کي د صفاتو معلومول	۲۴
۱۲	د صفاتو نقشه	۲۵
	همس	۲۶
	جهر	۲۷
۱۳	شدت	۲۸
	رخوت	۲۹
	توسط	۳۰
	استعلاء ، او د هغه مرتبي	۳۱
	استفال	۳۲
	اطباق	۳۳
۱۴	انفتاح	۳۴
	اذلاق	۳۵

۱۴	اصمات	۳۶
	صَفِير	۳۷
	قلقله	۳۸
	د قلقلې ډولونه او مرتبې	۳۹
۱۵	لین	۴۰
	انحراف	۴۱
	تکریر	۴۲
۱۶	تَفْشِي	۴۳
	استطالت	۴۴
	د صفت د معلومولو طریقه	۴۵
	صفات د کیفیت په لحاظ	۴۶
	حروف د مرتبو په لحاظ	۴۷
۱۷	د ۲۹ حروفو د مخارجو او صفاتو اجراء	۴۸
۱۸	صفات عاریضه	۴۹
	تفخیم او ترقیق	۵۰
	شبه مستعلیه	۵۱
	د نون ساکن او تنوین تعریف	۵۲
۱۹	په وقف کې د تنوین حکم	۵۳
	د ساکن نون او تنوین حکمونه	۵۴
۲۰	د ادغام سببونه	۵۵
۲۱	اظهار	۵۶
	د اظهار لامل او مرتبې	۵۷
۲۲	اقلاب	۵۸
	د اقلاب لامل	۵۹
	اخفاء	۶۰
۲۳	د اخفاء لامل او د تورو مرتبې	۶۱
	د ساکن نون او تنوین ځینې توپيرونه	۶۲
۲۴	میم ساکن	۶۳
۲۵	د لام په قاعدو کېني	۶۴
	لام مطلق	۶۵
۲۶	حرکت	۶۶
	اماله	۶۷
	اشباع	۶۸
۲۷	تسهیل	۶۹
	د راء په قاعدو کېني	۷۰
	د راء لومړۍ حالت	۷۱
	د راء د نرم (تش) والي پاته ۴ صورتونه	۷۲

۲۸	د راء دوهم حالت	۷۳
	دریمه ، اوڅلورمه نوعه (قسم)	۷۴
۲۹	د راء دریم حالت	۷۵
	د راء د دریم حالت دوهمه نوعه	۷۶
	د راء د ډکوالي راتلونکي ۴ ځایونه	۷۷
۳۰	د راء د ډکوالي وروسته ۳ ځایونه او مشدده راء	۷۸
	د کلمې تعریف ، اقسام	۷۹
	فعل ، حرف	۸۰
	د حرف قسمونه	۸۱
۳۱	د اسم او فعل ترمنځ توپیر	۸۲
	شد لرونکي نون او میم (نون مشدد ، میم مشدد)	۸۳
	غنة	۸۴
۳۲	مدّ	۸۵
۳۳	د مد ډولونه	۸۶
	د اصلي مد ډولونه	۸۷
	مد صله	۸۸
۳۴	د هاء کنایه دوهم ، دریم ، او څلورم حالت	۸۹
۳۵	د صلة مد ډولونه	۹۰
	فرعي مد	۹۱
۳۶	د فرعي مد اقسام	۹۲
	حروف مقطعات	۹۳
۳۸	وروستي مدونه (د مد لقبونه)	۹۴
۳۹	وقف	۹۵
	د وقف ډولونه	۹۶
۴۱	د وقف په حالتونو کې بدلون	۹۷
	د وقف علامې	۹۸
۴۳	د معانقې شمېر په قران الکریم کې	۹۹
۴۴	وصل	۱۰۰
	سکته	۱۰۱
۴۵	اجتماع ساکنین	۱۰۲
۴۶	د همزې بیان	۱۰۳
۴۸	های ضمیر	۱۰۴
۴۹	قطع	۱۰۵
۵۰	مشهور قرآتونه	۱۰۶
۵۴	په تلاوت کې د آواز بنایست	۱۰۷
۵۶	غوره لهجې	۱۰۸

(د تجويد د علم تاريخ ، او اهميت)

تاريخ: لومړني کسان چي د تجويد قاعدې يې ترتيب کړې د تاليف په لومړي عصر کي د لغتو او قراءه امامان وه ، د ځينو په آند لومړی کس خليل بن احمد فراهيدي وو چي نوموړی کار يې تر سره کړی ، د ځينو په آند لومړی کس ابوالاسود الدولي وو ، چا بيا ويلي دي ابو عبید القاسم بن سلام هغه وخت نوموړي قاعدې ترتيب کړې چي اړتيا ورته پيداسوه ، کله چي اسلامي لښکري زياتي برياوې ترلاسه کړې د اسلام بيرغونه پر ډيرو سيمو ورپېدل د عربو ژبي د عجمو سره گډې سوې ډېر عجم د اسلام په دين مشرف سوه د قرانکریم سره يې مينه وه ، ډېر عجم د قرانکریم په زده کړه بوخت سوه خو عجمي ژبه د عربي ژبي څخه ډېره بېله وه په پايله کي عجمو نه سواي کولای چي په سمه توگه د قرانکریم تلفظ وکړي ، د دې وېره پيدا سوه چي په قرانکریم کي به اختلاط ، اختلاف او تحريف رامنځته سي نو ځکه علماء دې ته اړسوه چي داسي قاعدې ترتيب کړي چي په مټ يې ټول قومونه وکړای سي چي د قرانکریم صحيح تلفظ وکړي ، لوموړی کس يې چي په دې علم کي يوه قصيده منظومه کړه ابي مزاحم الخاقاني وو ، دغه کار يې د هجري سنې د دريمې پيړۍ په پای کي ترسره کړی او دی په ۳۲۵ هـ سنه کي وفات سو .

د تجويد د علم اهميت: د تجويد اهميت د قرآن کریم داسي لوستل چي له غلطيو مخنيوی وسي يعني د تجويد د احکامو مراعاتول ، چي د تجويد د احکامو او د حروفو د تلفظ نه مراعاتولو ته لحن وايي چي وروسته به ذکر سي....

(د تجويد د علم ثبوت)

د تجويد علم په دغه څلورو مشهورو د ليلو سره ثابت سوی دی چي هغه دا دي ، لکه :- (آیات ، حديث ، اجماع ، قياس) .

۱: آیات: الله سبحانه و تعالیٰ په سورة المزمّل کي فرمايي : **وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً** ^{المزمّل ۴} ژباړه : او قرآن ښه په کراره کراره لوله ، چي تفسر يې صاف ويل دي بياضوي رحمة الله فرمايي :- **أَيَّ جَوْدِ الْقُرْآنِ تَجْوِيدًا** (کلام الله په تجويد سره ښائسته کړی) او څلورم راشد خليفه حضرت علي رضي الله عنه فرمايي : الترتيل هو تجويد الحروف و معرفة الوقوف ژباړه :- يعني ترتيل نوم دی ، معنی د تجويد حروف او د وقفو د ځايو پيژندل دي ، چي انشاءالله مخکي به راسي .

۲ حديث: رسو الله ﷺ فرمايي :- *** رَبِّ قَارِيٍّ لِلْقُرْآنِ وَالْقُرْآنُ يَلْعَنُهُ *** (يعني ډېر داسي کسان شتون لري کوم وخت چي دوی تلاوت د قرآن کوي ، نو قرآن پرې لعنت ويونکی وي) ، ملا علي قاري رحمة الله فرمايي :- چي په دغه حديث کي ۳ ډوله کسان شامل دي ۱:- بي عمله ۲:- تحريف کوونکي ۳:- غلط ويوونکي .

۳ اجماع: ملاعلي رحمة الله فرمايي : **هَذَا الْعِلْمُ لِاخْتِلافٍ فِي أَنَّهُ فَرَضٌ كِفَايَةٌ وَالْعَمَلُ بِهِ فَرَضٌ عَيْنٌ عَلَى صَاحِبِ كُلِّ قِرَاءَةٍ وَرَوَايَةٍ وَلَوْ كَانَتْ الْقِرَاءَةُ سُنَّةً** .

ژباړه : په دي کي د هيچا اختلاف او شخړه نسته چي د علم تجويد قاعدې فرض کفايي دي او د هغه موافق عمل کول په قرائت او روايت کي فرض عين دي ، که څه هم خپله تلاوت کول مسنون او مستحب دی ، فرض او واجب نه دی.

۴ قياس: په علم تجويد سره د تلاوت ښايست دوه چنده کيږی نو ځکه په قياس سره هم ثابت سو علم التجويد .

يادونه: علم تجويد همدا ډول په (فقه ، اقوال علماء) سره هم ثابت دی .

۵ اقوال دعلماء: امام علامه شمس الدين^(رح) په المقدمه الجذريه كښي فرمايي: **وَالْأَخْذُ بِالتَّجْوِيدِ حَتْمٌ لَّازِمٌ، مَنْ لَمْ يُجَوِّدِ الْقُرْآنَ اِثْمٌ.**

ژباړه: قرآن كريم د تجويد موافق ادا كول ډېر ضروري، او لازم دي او هغه څوك چي قرآن كريم په تجويد سره و نه وايي هغه گناهگاره دی.

فقه: فقهاء كرامو فرمايلي دي چي قرآن كريم په تجويد سره ويل واجب او ډېر ضروري دی، ځكه په غلط ويلو سره بعضي وخت معنی داسي بدلېږي چي په هغه سره لمونځ فاسديږي.

(د تجويد د علم لغوي او صلاحي معنی، موضوع، غرض)

۱ لغوي او اصلاحي معنی: تجويد په لغات كې (تَحْسِينُ شَيْءٍ بِالشَّيْءِ) يعني د يوه شي بڼايسته كول په بل شي باندي

، چي يو شئ قرآن الكريم دی، او بل شئ تجويد دی، مطلب د قرآن الكريم بڼايسته كول په تجويد سره.

او تجويد په اصطلاح كې: (هُوَ عِلْمٌ يُبْحَثُ فِيهِ عَنْ مَخَارِجِ الْحُرُوفِ وَصِفَاتِهَا) يعني دا يو علم دی چي په ده كې بحث

د حروفو د مخارجو او صفتونو كېږي، يا په بل عبارت: حروفوته حق، او مستحق وركول، د حق څخه مراد مخارج او صفات لازمه دي، د مستحق څخه مراد صفات عارضيه دي.

۲ د علم تجويد موضوع: د علم تجويد موضوع پر حروف هجاء (الفاظ قرآني) يا د الف څخه تر يا پوري ده.

۳ د علم تجويد غرض (مقصد): (صَوْنُ اللِّسَانِ عَنِ الْخَطَا فِي تِلَاوَةِ الْقُرْآنِ) يعني د ژبي ساتنه ده د تلاوت په وخت كې له

خطا څخه، يا په بل عبارت: (تِلَاوَةُ الْقُرْآنِ كَمَا أَنْزَلَ وَتَحْسِينُ الْقِرَاءَةِ) يعني: د قرآن الكريم داسي تلاوت كول لكه څنگه چي نازل سوئ دی، او آواز بڼايسته جوړول.

(د علم تجويد فضيلت، فائده (گټه)، ارکان)

۱- فضيلت: د تجويد علم افضل د علمو دی ځكه چي ارتباط يې له كلام الله سره دی نو د هر علم ارتباط چي د كلام

الله سره وي هغه بهتر د علمو دی ځكه كلام الله (قرآن الكريم) تر ټولو كتابو افضل (بهره) دی.

۲- فائده (گټه): (سَعَادَةُ الدَّارَيْنِ) يعني د دواړو جهانو نيكبختي ده، او يا هم د الله عزوجل رضاء لاسته راوړل دي.

۳ ارکان: د علم تجويد عمده ۴ ارکان دي، لكه: ۱- مخرجونه، ۲- صفتونه، ۳- تركيبې قاعدې يا اجراء لكه:-

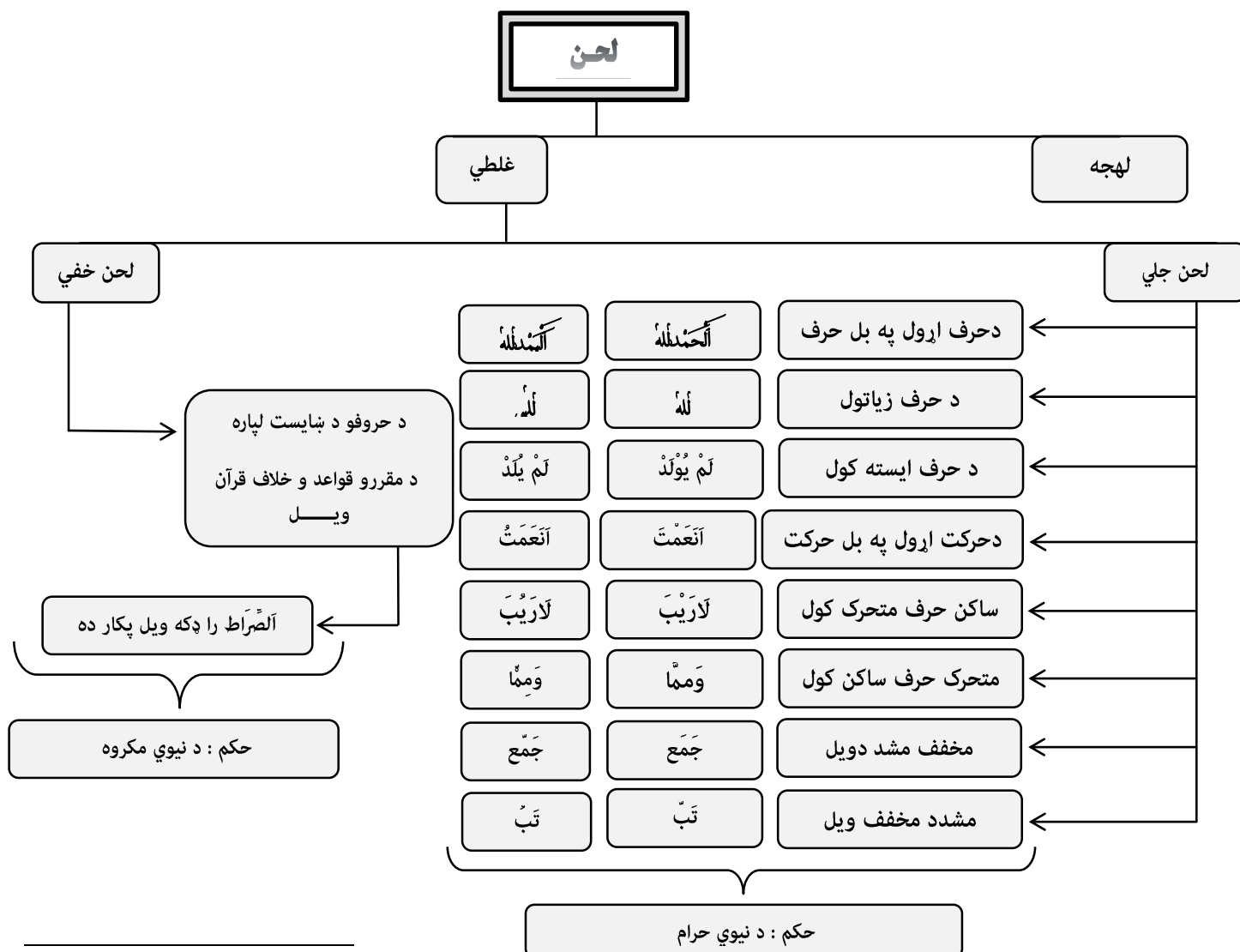
(مد، ادغام، اخفاء، اقلاب، غنه، او داسي نور...) ۴ رياضۃ اللسان: يعني په خپله ژبه كوشښ كول تر څو حروف صحيح ادا سي.

(د علم تجويد واضعين، د علم تجويد مسمی، حکم)

- ۱: **واضعين:** د علم تجويد واضعين ۵ دي، لکه: خليل بن احمد فراهيدي، عمرو بن عثمان، محمد بن مستنير، يحيى بن زياد، مبرد (ج).^۱
- ۲: **د علم تجويد مسمی:** - ځکه په علم تجويد سره مسمی سوئ دی، چي علي کرم الله وجهه د ترتيل معنی په تجويد سره ور کړه.
- ۴: **حکم:** - علم تجويد فرض کفایي دی، او عمل ورباندي کول فرض عين دی، يعني که چيري په کلي کي يو کس علم تجويد زده کړي د ټول کلي غاري خلاصي دي، لکه د جنازې لمونځ، نو د همدې لپاره بايد ضروري په کلي يوقاري موجود وي.

(د ترتيل تفسير)

حضرت شاه عبدالعزيز (ج) د * ترتيل * په تفسير کي فرمايي: - چي ترتيل په لغات کي واضح او صاف ويلو ته وايي، او په شريعت، کي ترتيل د (۷) شيانو د رعایت کولو نوم دی، چي هغه په داسي ډول دي ۱: - هر حرف په خپل مخرج کي ادا کول، ۲: - د وقف او ابتدا رعایت کول، ۳: - درې سره حرکات صاف ادا کول لکه (زور، زېر، پېښ) ۴: - آواز په اندازه لوړول، ۵: - آواز ښايسته جوړول، ۶: - د تشديد او د مد رعایت کول، ۷: - د عذاب پر آياتونو استغفارويل، او د ثواب او ترغيب پر آيتونو د جنت غوښتنه او سوال کول.

(د لحن او د هغو د ډولو تعريفونه)

- ۱: **لحن**:- لحن په لغات كې غلطی ته وايي ، په اصطلاح كې د تجويد خلاف قرآن ويل يا غلط ويل يا بې قاعدې ويلو ته لحن وايي .
- ۲: **لحن جلي**:- لحن جلي په لغات كې درنې ، ښكاره غلطی ته وايي په اصطلاح كې د يوه حرف پرځای بل حرف ويل دي .
- ۳: **لحن خفي**:- لحن خفي په لغات كې سپكې ، پټې غلطی ته وايي ، په اصطلاح كې د تجويد د قواعدو خلاف قرآن ويل دي .
- يادونه:- لحن جلي ډېر ډولونه لري چې هغه مهم يې د تيري سوي صفحې په جدول كې ذكر سول .

(د اعوذ بالله ، او بسم الله ثبوت)

- د قرآن شريف د شروع كولو څخه مخكې د اعوذ بالله او بسم الله ويل ضروري دي .
- ۱:- تعوذه په آيات كريمه سره ثابته ده الله ﷻ فرمايي (فَاذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) النحل ۱۹۸ ۰
- ۲:- د بسم الله ثبوت : په دغه مشهور حديث سره راغلي دي (كُلُّ أَمْرٍ دِي بَالٍ لَمْ يُبْدَأْ بِبِسْمِ اللَّهِ فَهُوَ أَقْطَعُ وَأَجْزَمُ) .
- يادونه: اعوذ بالله ته تعوذ ، او بسم الله ته تسمية ويل كيږي .

(د اعوذ بالله حكم ، د اعوذ بالله او بسم الله ځايونه)

- د اعوذ بالله په حكم كې د ۲ ډلو اختلاف دی ، اوله ډله وايي تعوذه د تلاوت په سر كې واجب ده ، او بله ډله وايي مستحب ده .
- واجب والاويي** : اعوذ بالله خو په آيت سره ثابته سوه ، نو د لته د فاستعذ صغه راغلي ده نو دا خو د الله له طرفه -
- امر دی او امر لپاره د واجبوالي دی دا د هغه چا دليل دی چې تعوذه واجب بولي .
- مستحب ولاويي** : چې تلاوت د قرآن شريف خو مستحب دی او اعوذ بالله فرعه د قرآن شريف ده نو چې تلاوت مستحب سو اعوذ بالله خو بيا په طريق اولا مستحب ده ، نو موږ يې هم مستحب بولو .
- ځايونه** : د تعوذ او تسمية لپاره ۳ محله دي ۱:- **ابتدا تلاوت ابتدا سورت ۲:- ابتدا تلاوت درميان سورت ۳:- ابتدا سورت درميان تلاوت** .

(د ۳ محلو لپاره ۴ حكمونه)

- د ۳ محلو لپاره ۴ حكمونه دي كوم چې مخكې تېرسوه ، ۱:- **وصل كل ۲:- فصل كل ۳:- فصل اول وصل ثاني ۴:- وصل اول فصل ثاني** .
- وصل كل**:- هغه ته وايي چې تعوذه ، تسمية ، او سورت په يوه ساه وويل سي ، او **فصل كل** د هغه برعكس هر يو جلا جلا وويل سي .
- فصل اول وصل ثاني**:- هغه ته ويل كيږي ، چې تعوذه ، جلا وويل سي تسمية او سورت په يوه ساه وويل سي .
- او وصل اول فصل ثاني**:- بيا هغه ته ويل كيږي ، چې تعوذ او تسمية په يوه ساه وويل سي او سورت په بله ساه وويل سي ، په اول محل كې څلور حكمونه جائز دي ، په دوهم محل كې ۳ حكمونه جائز دي چې هغه نا جائز يې (فصل اول وصل ثاني) دی ، په ۳ محل كې هم ۳ حكمونه جائز دي چې هغه نا جائز يې دا دی (وصل اول فصل ثاني) هغه چې نا جائز دي هغه ځكه چې اورېدونكي به دا فكر كوي چې بسم الله د دغه سورت حصه (برخه) ده .

(د سورت توبه په سر کي بسم الله نه ويل ، او شروع)

۳ دليله: - دي چي د سورة برأت په سر کي بسم الله نه ويل کيږي ، ۱:- کله چي عثمان (رض) قرآن جمع کوي نو بسم الله يې دلته نه وليکل ۲:- بسم الله خو د رحمت لپاره ويل کيږي مگر په سورة توبه کي د عذاب بيان سوی دی نو ځکه بسم الله نه وايو ۳:- سورت توبه او سورة انفال چي مخکي تر دغه سورت دی دوی دواړه په حکم کي يو دي ، د سورت توبه د شروع کولو مخکي ۳:- حکمونه جائز دي ۱:- وقف ۲:- وصل ۳:- سکت ، بهتره يې وقف دی .

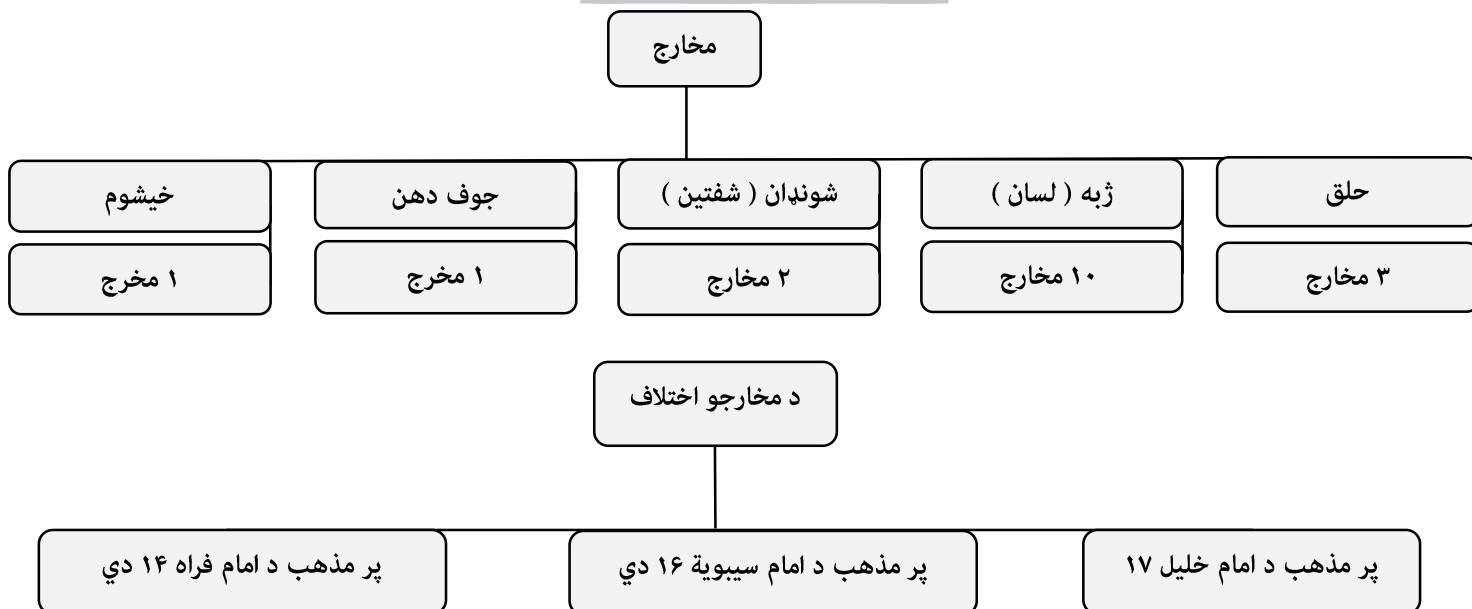
(د مخارجو په بيان کي ، تعريف ، تعداد ، ډولونه ، او د حرف تعريف)

۱: تعريف: -مخرج په لغات کي د راوتلو ځای ته ويل کيږي ، په اصطلاح کي د کومو ځايو څخه چي حروف اداکيږي هغه ځايو ته مخرج وايي **تعداد** د امام سيبويه (ح) پر مذهب مخارج ۱۶ دي ، د امام فراه (ح) پر مذهب ۱۴ دي ، او د امام خليل (ح) پر مذهب مخارج ۱۷ دي ، هغه بهتره او مشهور يې د امام خليل مذهب دی ، ځکه هغه هر حرف ته خپل مخرج ورکړی دی . مخرج پر ۲ ډوله دی ، **۱:- مخرج محقق ۲:- مخرج مقدر .**

۱مخرج محقق: - هغه مخرج ته ويل کيږي چي معلوم ځای و لري ، لکه شونډان ، ژبه ، حلق .

۲:- مخرج مقدر: - هغه مخرج ته ويل کيږي چي معلوم ځای و نه لري ، لکه جوف دهن ، او خيشوم .

۳ حرف: - په لغات کي طرف يا کناري ته ويل کيږي ، په اصطلاح کي دا يو آواز دی چي تکیه کوي پر مخرج محقق او يا مخرج مقدر .

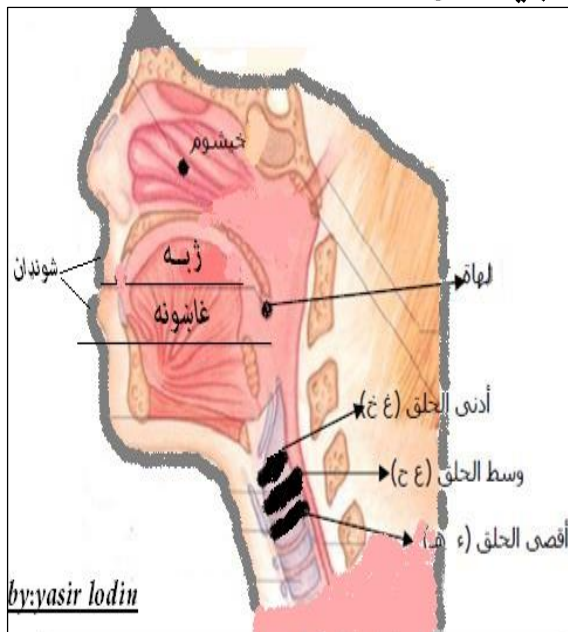
(د مخارجو وېش ، او اختلاف)(اول ، دوهم ، دريم ، څلورم مخارج)

۱مخرج: دجوف دهن دی (دخولې دننه خالي گاه) د دې څخه (الف ، واو ، ی) ادا کيږي ، الف چي هرکله ساکن وي ماقبل يې زوروي لکه الْأَصْرَاطُ ، واو چي ساکن وي ماقبل يې پيښ وي لکه أَلْمَغْضُوبُ ، يا چي ساکنه وي ماقبل يې زير وي لکه (نَسْتَعِينُ) .

۲مخرج: د اقصی حلق دی کوم چي د ځيگر خوا ته دی دلته دا حروف ادا کيږي (ه ، ع) .

۳مخرج: د وسط حلق دی کوم چي د حلق ما بينخ دی دلته دا حروف ادا کيږي (ع ، ح) .

۴مخرج: د ادنی حلق دی کوم چي د خولې خوا ته نژدې دی دلته دا حروف ادا کيږي (غ ، خ).

یادونه : نوموړو حروفو ته (ء ، ه ، ع ، ح ، غ ، خ) ته حروفی حلقی وایي .

د حلق نقشه او په هغه کي د حروفو ادا کول

(پنځم ، او شپږم مخرجونه)

۵مخرج: د لهات دی (حلقی ژبی) ، هر کله چي د ژبي بيخ د مقابل پورته تالو

سره ټکر وخوري دلته دا حرف ادا کيږي (ق) .

۶مخرج: د قاف مخرج ته نژدې لږ کښته د خولې خوا ته دلته (ک) ادا کيږي .

او دې دواړو حروفو ته لهاتيه وایي ، لهات (حلقی ژبی) .

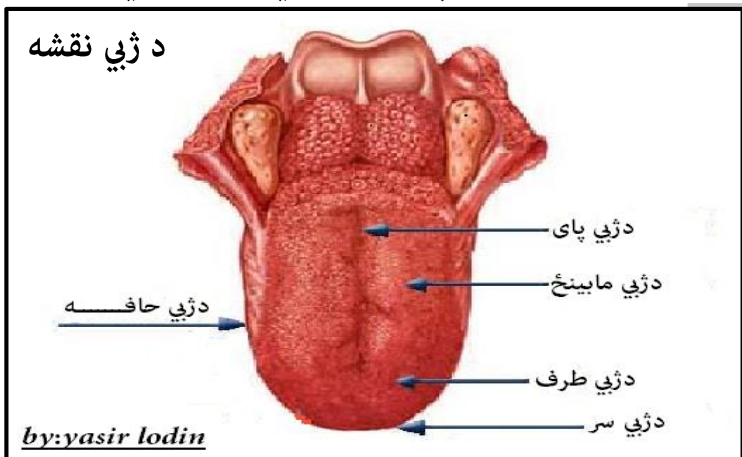
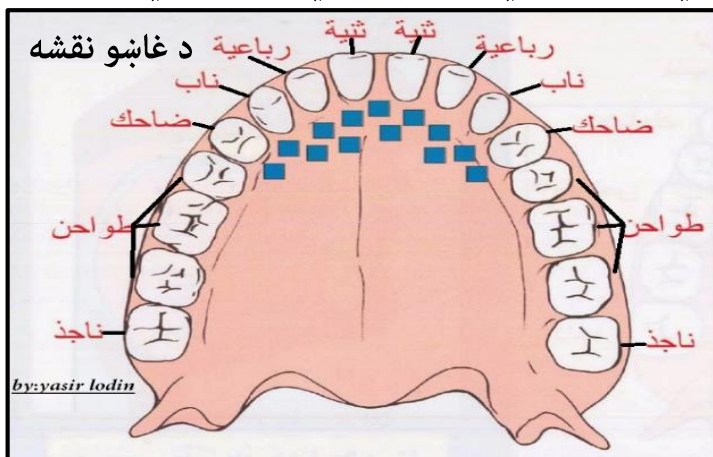
(د غابو پېژندل ، او ژبه)

د یو عاقل انسان په خوله کي ۳۲ غابونه موجود دي چي نومونه یې په داسي ډول دي ، **ثنايا ، رباعيا ، ناب ، اضراس ،**

ضواحک ، طواحن ، نواجذ (ناجذ) غابونه ثنايا ۴ غابنه دي ، رباعيات هم ۴ غابنه دي ، انياب هم ۴ غابنه دي .

اضراس ۲۰ غابنه دي ، چي په هغه کي ضواحک ۴ غابنه دي ، او طواحن په کښي ۱۲ دانې دي ، او ناجذ هم ۴ دي .

ژبه: پر ۶ ځايه وېشل شوې ده ، ۱- د ژبي سر ۲- د ژبي طرف ۳- د ژبي حافه ۴- د ژبي ما بينخ ۵- د ژبي شاه ۶- د ژبي پای .

(اووم ، او اتم مخرج)

۷مخرج: د ج ، ش ، ی ، دی هر کله چي د ژبي مينخ مقابل تالو ته پورته سي دلته دا حروف ادا کيږي ، هغه يا (ی) چي مده نه

وي ، او دې حروفو ته حروفی شجریه وایي ځکه د غه حروف د شجر السان (وسط السان) څخه ادا کيږي .

۸مخرج: د (ض) دی ، هر کله چي د ژبي حافه د اضراس علياء د غابو د بيخو سره ولکيږي ، دلته د (ض) حرف ادا کيږي .

د راسته طرف څخه یې ادا کول آسانه دی ، نوموړی حرف ځني خلک په د يا ظ سره وایي چي دا ډول ويل یې نه دي صحيح .

(نهم، لسم، او يوولسم مخارج)

۹مخرج: هر کله چي د ژبي طرف سره د يو څه حصې د حافې، د ثنایا، رباعیا، ناب، او ضواحوکو د وړيو سره مائل ټکر وځوري د لته د لام حرف ادا کيږي، که راسته طرف وي که چپه .

۱۰مخرج: د ن (النون) دی دا هم له طرف السان څخه ادا کيږي، مگر د لته ضواحوک غا بڼونه نه دي شامل .

۱۱مخرج: د را (الرا) دی نژدې د نون مخرج ته مگر دلته درژبي شا هم داخله ده، دې ۳ حروفو ته طرفیه او ذلقية وايي .

(دوولسم، ديارلسم، او څوارلسم مخارج)

۱۲مخرج: هر کله چي د ژبي سر د ثنایاعلیا د غاښو د وړيو د بيخو سره ټکر وځوري دلته (ط، د، ت) اداکيږي، او دې حروفو ته نطعية وايي.

۱۳مخرج: هر کله چي د ژبي سر د ثنایاعلیا د غاښو د سرو سره ټکرو ځوري دلته (ظ، ذ، ث) ادا کيږي، دې حروفو ته لثوية وايي.

۱۴مخرج: د ژبي سر د ثنایا سفلی سرونه د يو څه نژدېوالي د ثنایاعلیا دلته (ص، ز، س) ادا کيږي دې حروفو ته حروفی صفيرية وايي.

(پنځلسم، شپاړلسم، او اوولسم مخارج)

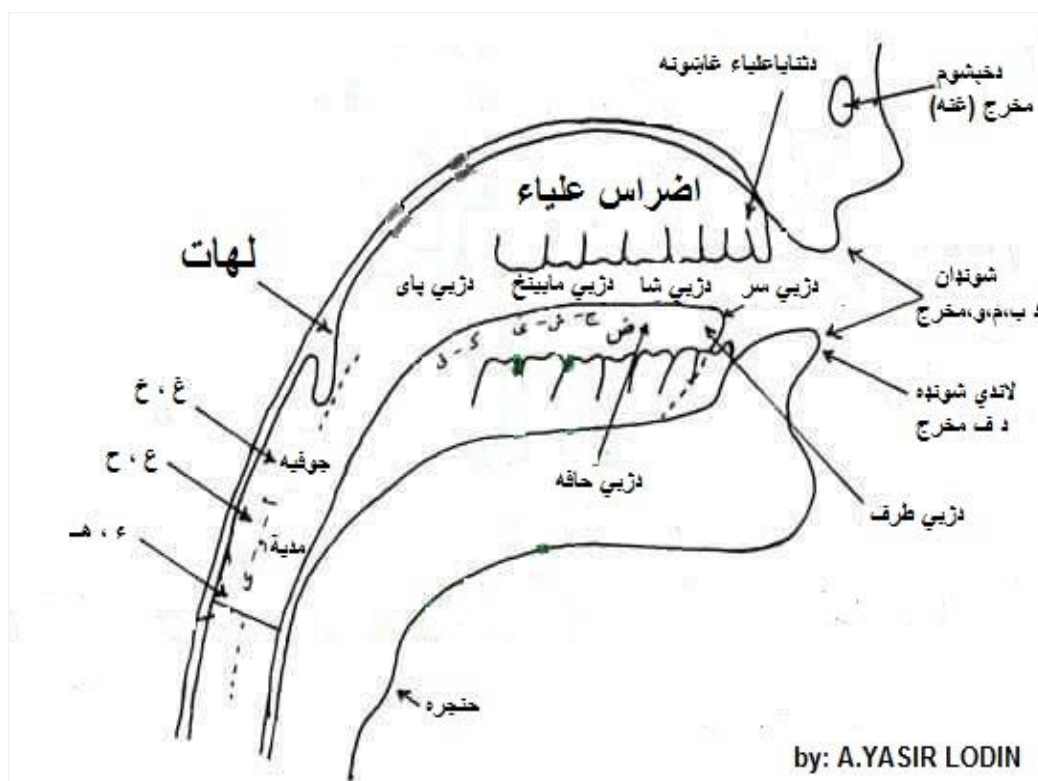
۱۵مخرج: هر کله چي د لاندي شونډي نس د ثنایا علیا د غاښو د سرو سره ټکر وځوري د لته (ف) ادا کيږي .

۱۶مخرج: د دواړو شونډو دی دلته (ب-م-و) ادا کيږي، (ب) د شونډانو د لنډې حصې څخه ادا کيږي، له دې سببه ورته بحري ويل کيږي.

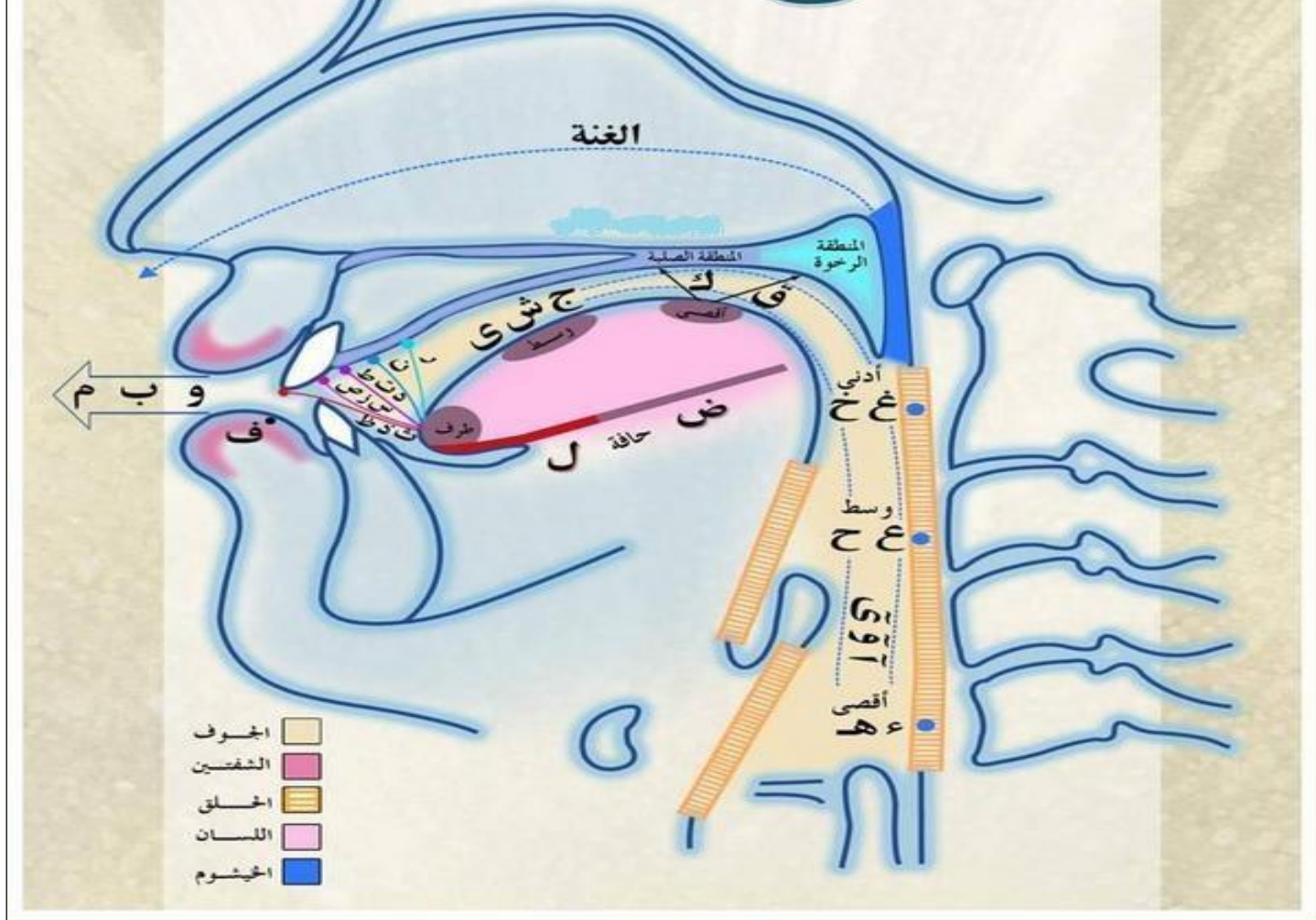
(م) د شونډانو د وچي حصې څخه ادا کيږي، له دې سببه ورته بري ويل کيږي، او (واو) د شونډانو د ناتمام يو ځای کېدو

څخه ادا کيږي، دې درې حروفو ته شفوي حروف وايي، يعني د شونډانو څخه ادا کيږي .

۱۷مخرج: د خيشوم (د پزي نرمۍ) دی د لته غنه ادا کيږي، حروف يې ن او م دي چي انشالله مخکي به راسي .

(د حرفو د مخارجو د ادا نقشه)

مخارج الحروف

(د صفت تعريف، ډولونه، تعداد)

صفت: په لغات کي وايي (مَاقَامَ بِالشَّيْءِ) چي درېدل وکي پر يو بل شي، په اصطلاح کي صفت يو داسي کیفیت (ډول) دی چي کله حرف راوړي د مخرج څخه نو دا صفت ور وړاندي کيږي.

صفات پر ۲ ډوله دی، ۱:- **صفات ذاتيه**، ۲:- **صفات عارضي**، ۱ **صفات ذاتيه:** هغه صفتونه دي چي د حرف څخه يې ايسته کړي،

د حرف ذات به ختم سي لکه:- ظ په ز ويل، ۲ **صفات عارضي:** هغه صفت دي چي حروفو ته ښايست ور په برخه کوي.

صفات لازمه ۱۷ دي، ۱۰ ضد لرونکي، او ۷ بې ضده (غيرمتضاده)، تضاد بالمقابل دی، لکه همس ضد يې جهر دی.

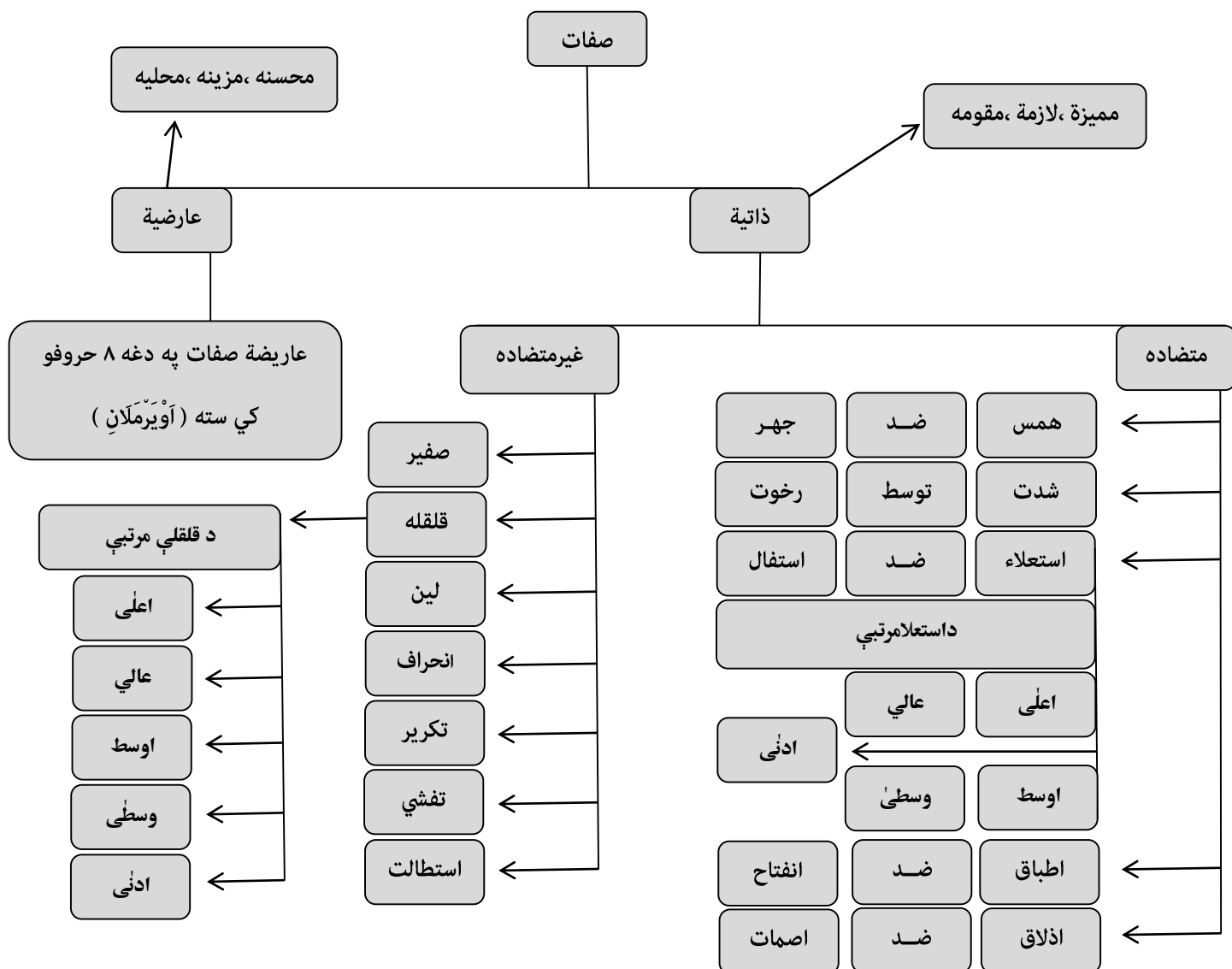
(په حرف کي د صفاتو شمېر، په حرف کي د صفاتو معلومول)

په يو حرف کي د ۵ صفاتو څخه کم نه راځي او د ۷ صفاتو څخه زيات نه راځي.

د صفاتو د معلومولو طريقه دا ده چي د صفت مجموعې ته وگورو، که چيري په هغه مجموعه کي هغه حرف موجود نه وو.

په ضد کي يې گورو انشاءالله هلته به موجود وي، لکه د (ز) حرف په همس کي نسته مگر په جهر کي بيا موجود ده.

(د صفاتو نقشه)

(همس)

همس: په لغات كې كراروالي ته وايي ، په اصطلاح په كومو حروفو كې چې دا صفت پيداسي هغو ته مهموسه حروف وايي .
مطلب: د دې حروفو د ادا په وخت كې آواز په خپل مخرج كې په داسې كمزورۍ سره و دريږي ، چې ساه جاري وي ، او په آواز كې يوقسم كېنتوالى (نرموالى) وي ، دا صفت صرف په (۱۰) حروفو كې دى ، مجموعه يې (فَحَنَّهُ شَخْصٌ سَكَّتَ) ده .
 د دې مجموعې معنې ده (هغه څوك غوره كړئ ، چې چو پتيا يې غوره كړې وي) .

(جهر)

جهر: په لغات كې لوړوالي ته وايي ، په اصطلاح كې په كومو حروفو كې چې داصفت پيداسي هغو ته مجهوره حروف وايي .
مطلب: د دې حروفو د ادا په وخت كې آواز په خپل مخرج كې په داسې قوت سره و دريږي، چې ساه جاري كېدل بند سي او په آواز كې يو قسم ، لوړوالى وي ، د مهموسو څخه ماسپوا نور ټول مجهوره دي ، (جهر ، دهمس ، ضد دى) .

(شدت)

شدت: په لغات کي سختوالي ته وايي ، په اصطلاح کي په کومو حروفو کي چي دا صفت پيداسي هغو ته شديد حروف وايي .
مطلب:- د دې حروفو د ادا په وخت کي آواز په خپل مخرج کي په داسي قوت سره و دريږي، چي آواز بندسي ، او په آواز کي يو قسم سختي وي ، دا صفت صرف په ۸ حروفو کي دی ، چي مجموعه يې دا ده (اَجْدَكَ قَطَبَتْ) .

(رخوت)

رخوت: په لغات کي نرموالي ته وايي ، په اصطلاح کي په کومو حروفو کي چي دا صفت پيداسي هغو ته رخوة حروف وايي .
مطلب:- د دې حروفو د ادا په وخت کي آواز په خپل مخرج کي په داسي کمزورئ سره و دريږي ، چي آواز جاري وي ، او په آواز کي يو قسم نرمي وي ، د شديد او متوسطه حروفو څخه ماسپوا نور ټول حروف رخوة دي (شدت، او رخوت سره ضد دي).

(توسط)

توسط: په لغات کي مابينځ ته وايي ، په اصطلاح کي په کومو حروفو کي چي دا صفت پيداسي هغو ته متوسطه حروف وايي .
مطلب:- د دې حروفو د ادا په وخت کي آواز نه پوره بندوي ، او نه پوره جاري وي ، دا صرف په ۵ حروفو کي سته (لِنَ عُمَرُ) .
او توسط صفت نه شمېرل کيږي ، ځکه په ده کي يو څه شدت ، او يو څه رخوت دی ، د مجموعي معنی ده (نرم سه اي عمره) .
يادونه :- توسط د شدت ، او رخوت تر مينځ ما بينځي حالت دی ، که چيري يو صفت يې و شمېرو نو صفات بيا ۱۸ کيږي .

(استعلاء، او د هغه مرتبې)

استعلاء: په لغات کي لوړوالي ته وايي، په اصطلاح کي په کومو حروفو کي چي داصفت پيداسي هغو حروفو ته حروفي مستعلية وايي .
مطلب: د دې حروفو د ادا په وخت کي همپشه د ژبي پای لوړ تالو ته پورته کيږي ، د لوړېدو په سبب دغه حروف ډک ويل کيږي ، دا حروف صرف ۷ دي ، چي مجموعه يې (حُصَّ صُغَطِ قِظَ) ده معنی يې داده (ځان بيداره که قبر ځای د تنگی دی) .
د استعلاء پنځه مرتبې دي :-

- ۱- استعلاء اعلي: که چيري د استعلاء توری مفتوح وي او وروسته يې الف راغلي وي ، لکه (قَالَ ، غَاسِقِي) .
- ۲- استعلاء عالي: که چيري د استعلاء توری مفتوح وي او وروسته يې الف نه وي راغلي ، لکه (خَلَقَ) .
- ۳- استعلاء اوسط (منځنی) : که چيري د استعلاء توری مضموم وي ، لکه (يَدْخُلُونَ) .
- ۴- استعلاء وسطی: که چيري د استعلاء توري ساکن وي او ماقبل يې فتحه يا ضمه ولري ، لکه (أَطْعَمَهُمْ ، أُقْسِمُ) .
- ۵- استعلاء ادنی: که چيري د استعلاء توری مکسوروي يابه خپله ساکن وي او ماقبل يې مکسوروي، لکه (صِرَاطًا ، اِطْعَمَ) .

(استفال)

استفال: په لغات کي کښتوالي ته وايي په اصطلاح کي په کومو حروفو کي چي داصفت پيداسي هغو حروفو ته حروفي مستفلة وايي .
مطلب :- د دې حروفو د ادا په وخت کښي د ژبي پای لوړ تالوته نه پورته کيږي ، له همدې سببه دغه حروف باريک ويل کيږي ، د حروفي مستعلية څخه ماسپوا نور ټول حروفي مستفلة دي ، او دواړه صفتونه يو له بل سره ضد دي .

(اطباق)

اطباق: په لغات کي چسپدلو ته وايي ، په اصطلاح کي په کومو حروفو کي چي دا صفت پيداسي هغو حروفو ته مطبقة وايي .
مطلب: د دې حروفو د ادا په وخت کي د ژبي مابينخ لور تالوته پورته کيږي ، داحروف ۴دي (ص ، ض ، ط ، ظ) .

(انفتاح)

انفتاح: په لغات کي خلاصوالي ته وايي ، په اصطلاح کي په کومو حروفو کي چي داصفت پيداسي هغو حروفو ته منفتحة وايي .
مطلب: د دې حروفو د ادا په وخت کي دژبي مابينخ لور تالو ته نه پورته کيږي ، د مطبقة څخه ماسپوا نور ټول حروف منفتحة دي .

(اذلاق)

اذلاق: په لغات کي طرف ته وايي ، په اصطلاح کي په کومو حروفو کي چي دا صفت پيداسي ، هغو حروفو ته حروفي مذلقه وايي .
مطلب: دا حروف د ژبي او شونډانو له طرف څخه ډېر ژر او په اسانۍ سره ادا کيږي ، چي مجموعه يې ده ، (قَرْمِنْ لُبِ) .

(اصمات)

اصمات: په لغات کي سختی ته وايي ، په اصطلاح کي په کومو حروفو کي چي دا صفت پيداسي هغو ته مصمته وايي .
مطلب: دا حروف د خپل مخرج څخه ډېر په سختی سره ادا کيږي ، ژر او په اسانۍ سره نه اداکيږي ، د مذلقه څخه ماسپوا نور ټول حروفي مصمته دي ، او دوی دواړه سره ضد دي .
يادونه:- نوموړي ۱۰ صفتونه يو له بل سره متضاده وه ، راتلونکي صفتونه ، غير متضاده دي .

(صفير)

صفير: په لغات کي شپېلکي ته وايي ، په اصطلاح کي په کومو حروفو کي چي دا صفت پيداسي هغو ته صفيريه وايي .
مطلب: د دې حروفو د ادا په وخت کي يوتيز آواز د شپېلکي په شان راوړي ، داسي حروف ۳ دي (ص ، ز ، س) .

(قلقله)

قلقله: په لغات کي (ښورېدنه ، خوځښت) ته وايي ، په اصطلاح کي په کومو حروفو کي چي دا صفت پيداسي هغو ته لقلقه وايي .
مطلب: د دې حروفو د ادا په وخت کي ، د سکون په حالت کي په مخرج کي حرکت پيدا کيږي ، داسي حروف ۵ دي ، (قُطْبُ جَدِ) .

(د قلقلې ډولونه او مرتبې)

د قلقلې ۲ (ډولونه) دي :

۱ قلقله کبرای (لويه قلقله) : که چيري د قلقلې توري د کلمې په آخر کي راسي او وقف ور باندي وسي ، لکه (حَسَدٌ ، أَحَدٌ) .
حرف ق: (وعلی کل ضامر یأتین من کل فج عمیق) حرف ط: (واللّه من ورائهم محیط) حرف ب: (فصب عليهم ربك سوط عذاب)
حرف ج: (والسما ذات البروج) حرف د: (قتل أصحاب الأخدود)

۲ قلقله صغرا (کوچنی قلقله) :- که چيري د قلقلې توري ساکن وي د کلمې په مینخ کي راسي او وقف ور باندي ونه سي .

نو صغرا قلقله پرکیري . لکه :- (يَطْمَعُونَ ، خَلَقْنَا) .

حرف ق:- (اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ) حرف ط:- (وَالَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ) .

حرف ب:- (وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ) .

حرف ج:- (لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا) حرف د:- (قُلْ إِنْ أَدْرِي أَقْرَبُ مَا تَعْبُدُونَ أَمْ لِيِجْعَلْ لَهُ رِيبًا أَمْ لَا) .

او قلقله ۵ مرتبې لري :-

۱- قلقله اعلى (ډېره لوړه قلقله) : که چیري د قلقلي توري مشدد وي د کلمې په آخر کي راسي او وقف هم ورباندي وسي .

نو اعلى قلقله پرکیري . لکه : (وَتَبَّ ، بِالْحَقِّ ، أَلْحَجَّ ، أَلْحَقَّ) .

۲- قلقله عالي (لوړه قلقله) : که چیري د قلقلي توري مشدد وي د کلمې په آخر کي راسي مگر وصل ور باندي وسي ، نو د لته

قلقله عالي کیري ، لکه (بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْ ، وَتَبَّ مَا أَغْنَى) .

۳- قلقله وسطی (میانه قلقله) : که چیري د قلقلي توري ساکن وي د کلمې په آخر کي راسي او وقف ور باندي وسي .

نو وسطی قلقله پر کیري ، لکه (لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ) .

۴- قلقله اوسط : دا هغه قلقله ده چي د قلقلي توري ساکن او د کلمې په منځ کي وي ، لکه (لَقَدْ خَلَقْنَا) .

۵- قلقله ادنی : هغه قلقله ده چي د وصل په حالت کښي د قلقلي توري متحرک (خوځنده) وي ، لکه (قُلْ) .

(لین)

لین:- په لغات کي نرمي ته وايي ، په اصطلاح کي په کومو حروفو کي چي دا صفت پيداسي هغو ته لينية وايي .

مطلب:- د دې حروفو ادا په وخت کي حرف په خپل مخرج کي په نرمۍ سره اداکیري ، داسي حروف ۲ دي (واو لین، ياء لین) .

(انحراف)

انحراف:- په لغات کي کوروالي ته وايي ، په اصطلاح کي په کومو حروفو کي چي دا صفت پيداسي هغو ته منحرفه وايي .

داسي حروف ۲ دي (ل ، ر) .

مطلب:- د دې حروفو ادا په وخت کي په لام کي د ژبي د طرف خواته، او په را کي د ژبي د شاه خوا ته مېلان (کوروالی) کیري .

(تکریر)

تکریر:- په لغات کي تکرار ته وايي ، په اصطلاح کي په کومو حروفو کي چي دا صفت پيداسي هغو ته تکريرية وايي .

مطلب:- دا صفت يوازي په (را) کي دی ، د (را) د ادا کېدو په وخت کي په ژبه کي لړزه (رپېدل) وي ، په داسي ډول چي

را تکرار نه سي ، يعني مشابهت د تکرار وي او حقيقت د تکرار (عين تکرار) نه وي ، (عين تکرار خولحن جلي دی ،

او د لحن جلي خخه ځان ساتل پکار دي) .

(تفشي)

تفشي: په لغات کي شيندل ، پاشل ته وايي ، په اصطلاح کي په کومو حروفو کي چي دا صفت پيداسي هغو ته متفشي وايي .
مطلب: دا صفت يوازي په شين (ش) کي دی ، او د شين د ادا کېدو په وخت کي آواز دننه په خوله کي پاشل کيږي .

(استطالت)

استطالت: په لغات کي اوږدوالي ته وايي ، په اصطلاح کي په کومو حروفو کي چي دا صفت پيداسي هغو ته مستطيلة وايي .
مطلب: دا صفت يوازي په ضاد (ض) کي دی ، د ادا په وخت کي د ژبي د حافې د اول څخه تر آخره پوري آواز جاري وي .
نو د مخرج د اوږدوالي په سبب آواز هم اوږد کيږي . يادونه: صفات ذاتية يعني (۱۷) صفات مکمل خلاص سوه .

(د صفت د معلومولو طريقه)

که غواړي چي په يو حرف کي يوصفت معلوم کړي ، نو د هغه صفت د حروفو مجموعې ته وگوره ، که چيري هغه حرف په کبني کي ؤ خوبه تر بنه ، او که نه ؤ ، نو په ضد کي يې هتماً سته انشالله .

(صفات د کيفيت په لحاظ)

۱- قوي صفات: قوي صفات (۱۰) دي ، چي له (جهر ، شدت ، استعلاء ، اطباق ، قلقله ، صفير ، انحراف ، تکرير ، تفشي ، او- استطالت) څخه عبارت دي .

۲- ضعيف صفات: ضعيف صفات (۵) دي ، چي له (همس ، رخوت ، استفال ، انفتاح ، او لين) څخه عبارت دي .

۳- متوسط صفات: متوسط صفات (۳) دي ، چي له (توسط ، اذلاق ، او اصمات) څخه عبارت دي .

(حروف د مرتبو په لحاظ)

۱- اقوا حروف: هغه حروف دي چي ټول صفات د قوت په کبني کي وي ، که يو صفت د ضعف په کبني وي هغه مشکل نه لري .
اقوا حروف :- ۴ دي ، ۱-ض ۲-ط ۳-ظ ۴-ق .

۲- قوي حروف: هغه حروف دي چي ډېر صفات د قوت په کبني کي وي ، او لږ صفات د ضعف وي .
قوي حروف :- ۶ دي ، ۱-ج ، ۲-د ، ۳-ص ۴-ع ۵-غ ۶-ء .

۳- متوسط حروف: هغه حروف دي چي نيم صفتونه د قوت ، او نيم صفتونه د ضعف په کبني کي وي .
متوسط حروف :- ۴ دي ، ۱-ب ۲-ر ۳-ز ۴-ل ، مجموعه يې (بر لز) ۵۵ .

۴- ضعيف حروف: هغه حروف دي چي ډېر صفتونه د ضعف ، او لږ صفتونه د قوت په کبني کي وي .
ضعيف حروف :- ۱۲ دي ، ۱-الف ۲-ت ۳-خ ۴-ذ ۵-س ۶-ش ۷-ک ۸-م ۹-ن ۱۰-و ۱۱-ي .

۵- اضعف حروف: هغه حروف دي چي ټول صفتونه د ضعف په کبني کي وي .
اضعف حروف :- ۳ دي ، ۱-ه ۲-ف ۳-ح ۴-ث مجموعه يې (فحثة) ۵۵ .

يادونه:- صفات لازمه پای ته ورسېده ، راتلونکي بحث پر صفاتو عاريضه باندي دی انشالله .

(د ۲۹ حروف د مخارجو او صفاتو اجراء)

مرتبہ	صفات لازمه غير متضاده	صفات لازمہ متضاده				تعداد	نومونه	مخارج	حروف	شمبره
		اصمات	انفتاح	استفحال	رخوت					
ضعيف	.	اصمات	انفتاح	استفحال	رخوت	۵	مده	د چوف دهن څخه ادا کيږي .	ا	۱
متوسط	قلقله	اذلاق	انفتاح	استفحال	شدت	۶	بحري	د شونډانو دلندي حصې څخه ادا کيږي .	ب	۲
ضعيف	.	اصمات	انفتاح	استفحال	شدت	۵	نطعيه	د ژبي د سر او ثنایا عليا د بيخ څخه ادا کيږي .	ت	۳
ضعيف	.	اصمات	انفتاح	استفحال	رخوت	۵	لثويه	د ژبي د سر او ثنایا عليا د کنارو څخه ادا کيږي .	ث	۴
قوي	قلقله	اصمات	انفتاح	استفحال	شدت	۶	شجرية	د ژبي له مينځ څخه ادا کيږي .	ج	۵
اضعف	.	اصمات	انفتاح	استفحال	رخوت	۵	حلقی	د وسط حلق څخه ادا کيږي .	ح	۶
ضعيف	.	اصمات	انفتاح	استعلاء	رخوت	۵	حلقی	د ادنی حلق څخه ادا کيږي .	خ	۷
قوي	قلقله	اصمات	انفتاح	استفحال	شدت	۶	نطعيه	د ژبي د سر او د ثنایا عليا د بيخ څخه ادا کيږي .	د	۸
ضعيف	.	اصمات	انفتاح	استفحال	رخوت	۵	لثويه	د ژبي د سر او ثنایا عليا د کنارو څخه ادا کيږي .	ذ	۹
متوسط	انعراف ، تکرير	اذلاق	انفتاح	استفحال	توسط	۷	طرفيه	د ژبي طرف دننایا، ربايعی ، ناب د وريوسره ولکيږي.	ر	۱۰
متوسط	صغير	اصمات	انفتاح	استفحال	رخوت	۶	صغيريه	د ژبي د سر او ثنایا سفلی د څو کو څخه ادا کيږي.	ز	۱۱
ضعيف	صغير	اصمات	انفتاح	استفحال	رخوت	۶	صغيريه	د ژبي د سر او ثنایا سفلی د څو کو څخه ادا کيږي.	س	۱۲
ضعيف	نثني	اصمات	انفتاح	استفحال	رخوت	۶	شجرية	د ژبي د مينځ څخه ادا کيږي .	ش	۱۳
قوي	صغير	اصمات	اطباق	استعلاء	رخوت	۶	صغيريه	د ژبي د سر او ثنایا سفلی د څو کو څخه ادا کيږي.	ص	۱۴
اقوا	استطالت	اصمات	اطباق	استعلاء	رخوت	۶	حافيه	د ژبي بعل چي د لوري زامي د غاښو سره و	ض	۱۵
اقوا	قلقله	اصمات	اطباق	استعلاء	شدت	۶	نطعيه	د ژبي د سر او ثنایا عليا د بيخ څخه ادا کيږي .	ط	۱۶
اقوا	.	اصمات	اطباق	استعلاء	رخوت	۵	لثويه	د ژبي د سر او ثنایا عليا د کنارو څخه ادا کيږي .	ظ	۱۷
قوي	.	اصمات	انفتاح	استفحال	توسط	۵	حلقی	د وسط حلق څخه ادا کيږي .	ع	۱۸
قوي	.	اصمات	انفتاح	استعلاء	رخوت	۵	حلقی	د ادنی حلق څخه ادا کيږي .	غ	۱۹
اضعف	.	اذلاق	انفتاح	استفحال	رخوت	۵	شفي	د ثنایا عليا د څو کو او لاندی شونډي د نس څخه	ف	۲۰
اقوا	قلقله	اصمات	انفتاح	استعلاء	شدت	۶	لهاتيه	د ژبي بيخ چي هر کله د لور تلو سره و لکيږي .	ق	۲۱
ضعيف	.	اصمات	انفتاح	استفحال	شدت	۵	لهاتيه	د قاف د مخرج څخه لږ د خولي وخواڼه ادا کيږي	ک	۲۲
متوسط	انعراف	اذلاق	انفتاح	استفحال	توسط	۶	طرفيه	د ژبي طرف د ثنایا ، ربايعی ، ناب او خواښکو د وريوسره چي ولکيږي.	ل	۲۳
ضعيف	غنه	اذلاق	انفتاح	استفحال	توسط	۶	بری	د شونډانو د وچي حصي څخه ادا کيږي .	م	۲۴
ضعيف	غنه	اذلاق	انفتاح	استفحال	توسط	۶	طرفيه	د ژبي طرف د ثنایا ، ربايعی ، ناب د وريوسره چي	ن	۲۵
ضعيف	لين	اصمات	انفتاح	استفحال	رخوت	۶	شفي	د دواړو شونډانو د پوره کول والي څخه ادا کيږي.	و	۲۶
اضعف	.	اصمات	انفتاح	استفحال	رخوت	۵	حلقی	د اقصی حلق څخه ادا کيږي .	ه	۲۷
قوي	.	اصمات	انفتاح	استفحال	شدت	۵	حلقی	د اقصی حلق څخه ادا کيږي .	ء	۲۸
ضعيف	لين	اصمات	انفتاح	استفحال	رخوت	۶	شجرية	د ژبي د مينځ څخه ادا کيږي.	ي	۲۹

(صفات عاريضه)

صفات عاريضه: هغه صفات دي چي ځني وخت په حرف کي موجود وي ، او ځني وخت په حرف کي موجود نه وي .

صفات عاريضه:- په ۸ حروفو کي شامل دي ، چي مجموعه يې (لَرْمَن اُوي) ده ، او د اجمال له مخي په ۱۳ ډوله دي.

ادغام	صله	مدفري	سکون	حرکت	ترقيق	تفخيم
حذف	ابدال	تسهيل	غنه زماني	اخفاء	اقلاب	

د صفات عاريضه او صفات لازمه په مابينځ کي ۳ مشهور فرقونه سته :-

۱ فرق: د صفات لازمه غلطي په لحن جلي کي داخله ده ، او د صفات عاريضه غلطي په لحن خفي کي داخله ده .

۲ فرق: د صفات لازمه پيدا کيدل پر يوسبب د اسبابو باندي موقوفه نه وي ، او د صفات عاريضه پيدا کيدل پر يوه نه يوه سبب باندي موقوفه وي .

۳ فرق: صفات لازمه په ټولو حروفو کي پيدا کيږي ، او صفات عاريضه په ځينو حروفو کي وي او په ځينو حروفو کي نه وي .

(تفخيم او ترقيق)

د تفخيم معنی ډک ويل ، او ترقيق معنی تش (باريک) ويل دي ، تفخيم پر ۲ ډوله دی ، ۱:-قسم تفخيم مستقيل او اصلي دی ، لکه تفخيم د حروفي مستعليه ؤ او ، ۲:-قسم تفخيم غير مستقيل او عاريضي دی ، لکه د را او د لفظ د الله ، اول قسم تفخيم پر حرکت باندي موقوفه نه دی ، او دوهم قسم تفخيم پر حرکاتو باندي موقوفه دی ، لکه راجي زور يا پيښ ولري ډکه ويل کيږي .

(شبه مستعليه)

شبه مستعليه حروف عبارت دي له (لام ، را ، الف) څخه ، سره له دې چي دغه حروف مستعليه حروف نه دي خو په بعضي حالاتو کي دا حروف ډک لوستل کيږي ، د مستعليه حروفو او دغه درې حروفو تر منځ فرق دادی ، چي حروفي مستعليه هميشه ډک لوستل کيږي ، که مضموم ، مفتوح ، مکسور ، ساکن په هر حال کي دغه حروف ډک لوستل کيږي ، او شبه مستعليه حروف کله ډک ، او کله تش ويل کيږي ، نو دغه ۳ حروف دمستعليه حروفو سره مشابه دي .

(د نون ساکن او تنوين تعريف)

وړغندی لرونکی (ساکن) نون او تنوين:-

د ساکن نون تعريف:- هغه نون ته وايي چي حرکت يعني زور ، زېر او پيښ ونه لري د اسم ، فعل ، او حرف په طرف او منځ کي

راځي لکه :- (إِنَّا أَنْذَرْنَاكُمْ ، وَمَا أَنْزَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ) .

وړغندی لرونکی نون د اصلي کلمې جز هم راځي لکه (أَنْعَمَ) او زائد هم راځي لکه (فَأَنْفَلَقَ) چي اصل يې يوازي (فلق) دی د (فعل) پر وزن باندي .

د تنوين تعريف: هغه ساکن نون ته وايي چي يواځي د اسم په آخر کي په تلفظ کښي راځي مگر د وقف په حالت کي لمنځه ځي

اوپه ليك كښي تنوين په دغه علامو (َ - ِ - ُ) سره پېژندل كېږي ، لكه : (خَلَقَتْ طَيْبًا ، وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ) .

(په وقف كې د تنوين حكم)

په وقف كې د تنوين حكم : تنوين د وقف پر مهال درې حالتونه لري :-

لومړی داچي : تنوين په دوو زورو وي په نوموړي حالت كې تنوين په الف سره بدلېږي .

دوهم داچي : د پېښ يا د زېر تنوين د وقف په حال كې راسي نوموړي تنوينونه حذفېږي .

درېم داچي : تنوين پر مد وړه گردئ تا راسي د وقف په حال كې په هاء سره بدلېږي .

(د ساكن نون او تنوين حكمونه)

د ساكن نون او تنوين لاندیني څلور حكمونه دي :

۱- ادغام   ۲- اظهار   ۳- اقلاب   ۴- اخفاء

۱- ادغام: ادغام په لغت كښي پټولو ته وايي او په اصطلاح كښي د يوه توري پټول دي په بل توري كښي چي اول ساكن او دوهم

متحرك وي چي د دواړو څخه يو شد لرونكئ توري جوړسي اول توري ته يې مدغم او دوهم توري ته يې مدغم فيه ويل كېږي .

د ادغام توري :- د ادغام توري شپږ دي چي د (يَرْمَلُونَ) په لفظ كښي جمع سوي دي ، تر ساكن نون يا تنوين

وروسته چي د (يَرْمَلُونَ) له تورو څخه يو راسي هلته ادغام كېږي لكه : (مَنْ يُؤْمِنُ ، مِنْ وَاقٍ ، هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ) .

د ادغام ډولونه

ادغام پر دوه ډوله دئ چي د لاندنيو ډولونو څخه عبارت دي:-

۱. ادغام دغني سره   ۲. ادغام بېله غني

ادغام سره دغني: كه چيري تر ساكن نون ياتنوين وروسته د (يَرْمَلُونَ) له تورو څخه پاته څلور توري (ي ، م ، ن ، و) راسي چي

ورته (يَمْنُو) وايي هلته ادغام مع الغنه كېږي چي دې ادغام ته ناقص ادغام هم ويل كېږي .

يادونه :- د غني تعريف ، او اقسام به انشاءالله مخكي راسي .

د هغه ادغام مثالونه چي بېله غني وي		
د ادغام حرف	د نون مثال	د تنوين مثال
الياء	(وَمَنْ يُطِغِ)	(وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ)
النون	(لَنْ نَدْخُلَهَا أَبَدًا)	(أَمْشَاجٌ نَبْتُهُ)
الميم	(مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ)	(صُحُفًا مُّطَهَّرَةً)
الواو	(مِنْ وَالٍ)	(وَوَالِدٍ وَمَا وَلَدَ)

بېله غني ادغام: که چيري تر ساکن نون يا تنوين وروسته د (يَرِّ مَلُون) له تورو څخه (لام يا راء) راغلي وي چي ورته (لر) وایې هلته ادغام بلا غنه کيږي دې ادغام ته تام ادغام هم ويل کيږي .

د هغه ادغام مثالونه چي د غني سره نه وي		
د ادغام حرف	د نون مثال	د تنوين مثال
اللام	(أَنْ لَنْ تَقُولَ)	(مَالًا لُبْدًا)
الراء	(مِنْ رَسُولٍ)	(عَيْشَةً رَاضِيَةً)

(د ادغام سببونه)

د ادغام سببونه : ادغام په عمومي توگه درې سببونه لري چي د لاندې سببونو څخه عبارت دي :

۱- ادغام مثلين   ۲- ادغام متجانسين   ۳- ادغام متقاربين .

۱- **ادغام مثلين :** هغه ادغام ته ويل کيږي چي دوه هم ډوله حروف يو په بل کي مدغم سي : لکه (اذْهَبْ بَكْتَبِي) .

۲- **ادغام متجانسين :** هغه ادغام ته ويل کيږي چي د يوه مخرج حروف يو په بل کي مدغم سي (اذْظَلَمُوا) .

۳- **ادغام متقاربين :** هغه ادغام ته ويل کيږي چي په مخرج او صفت دواړو کي سره نژدې وي لکه (من فوقکم) .

د دا څلولو په اعتبار سره ادغام پر دوه قسمه دی:- ۱- **ادغام صغير** ۲- **ادغام کبير** .

۱- **ادغام صغير :** هغه ادغام ته ويل کيږي چي ساکن حرف په متحرک حرف کي داخل سي ، لکه (اَلَيْكُمْ مَّرْسَلُونَ) .

۲- **ادغام کبير :** هغه ادغام ته ويل کيږي چي مدغم اومدغم في دواړه حروف متحرک وي ، لکه (اَتَّحَجَّوْنِي) .

د اداکېدو او جوړښت (کيفيت) په اعتبار سره ادغام پر دوه قسمه دی:- ۱- **ادغام تام** ۲- **ادغام ناقص** .

۱- **ادغام تام:** هغه ادغام ته ويل کيږي چي د مدغم حرف هيڅ يو صفت باقي پاته نسي ، لکه (مِنْ لَدُنْهُ ، مِنْ رَبِّهِمْ) .

۲- **ادغام ناقص:** هغه ادغام ته ويل کيږي چي د مدغم حرف يو صفت باقي پاته سي ، لکه (مِنْ وَالٍ) .

د ادغام گټه : د ادغام گټه سپکوالی دی ځکه چي د دوو حرفونو څخه په يوه مشدد حرف باندي تلفظ کيږي .

يادونه: په قرآن عظيم الشان کښي اووه ځايونه داسي راغلي دي چي تر نون ساکن وروسته د (يَرِّ مَلُون) توري راغلي دي مگر ادغام

ندی پرسوي هغه اووه ځايه له (صِنَوَانٌ ، فَنَوَانٌ ، بُنَيْنٌ ، اَلدُّنْيَا ، يَسَّ ، وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ ، تَعَّ وَالْقَلَمِ ، كَلَّا بَلَّ رَانَ) څخه عبارت دي.

په لومړيو څلورو کلمو کښي چي له (صِنَوَانٌ ، فَنَوَانٌ ، بُنَيْنٌ ، اَلدُّنْيَا) څخه عبارت دي ځکه ادغام ونسو که ادغام وسي بيا

التباس د مضاعف سره راځي يعني تر ادغام وروسته نه معلوميږي چي دوي (ياء) گاني يا دوه (واو) د اصلي کلمې څخه دي او که

په قاعده د يرملون ادغام سوی دی، يا په بل عبارت که چيري نون ساکن او د (يَرِّ مَلُون) توري په يوه کلمه کښي راسي هلته نو

ادغام نه کيږي بلکه اظهار واجب دی .

او په پنځمه او شپږمه کلمه کښي چي له (يسَ ۱۱) وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ ، رَبِّ الْقَلَمِ) څخه عبارت دي ځکه ادغام ونسو چي دا مقطعات توري دي په پريکون سره ويل کيږي او د حروفو مقطعات تر ادغام وروسته پرېکون له منځه ځي په داسي حال کښي چي ادغام يو ځايوالي ته اړتيا لري چي قاعده د (يَرْمَلُونَ) يې غواړي نو ځکه ادغام نه کوو، او په آخره يعني په اومه کلمه کښي چي د (كَلَّا بَلْ رَانَ) څخه عبارت ده ځکه ادغام ونه سو چي دلته سکنه کيږي دسکتې له سببه يوځای والي پاته نه سو.

(اظهار)

۲- اظهار: اظهار په لغت کښي ښکاره کولو ته وايي او په اصطلاح کښي د دوو تورو جلاکول دي په داسي ډول سره چي هر توري بېل او ښکاره و لوستل سي.

د اظهار توري: - شپږ دي نوموړو تورو ته حلقية توري هم وايي چي د (همزة، هاء، حاء، خاء، عين، غين) څخه عبارت دي. تر ساکن نون يا تنوين وروسته چي د حروف حلقيوو څخه يو حرف راسي هلته اظهار کيږي پوره مثالونه يې په لاندې جدول کي مطالعه کړئ:

د اظهار مثالونه			
د اظهار توري	نون په يوه کلمه کي وي	نون په دوو کلمو کي وي	د تنوين مثالونه
الهمزة	(وَيَنْتَوُونَ)	(مَنْ أَعْطِيَ)	(كَتَبْتُ أَنْزَلْتَهُ)
الهاء	(وَهُمْ يَنْهَوُونَ)	(مَنْ هَاجَرَ)	(جُرْفٍ هَارٍ)
العين	(وَالْأَنْعَامِ)	(مِنْ عَلَقٍ)	(وَأَسْعُ عَلِيمٍ)
الحاء	(يَنْحِتُونَ)	(مَنْ حَادَ اللَّهَ)	(عَزِيزٌ حَكِيمٌ)
الغين	(فَسَيَنْعَضُونَ)	(مِنْ غَسَلِينَ)	(قَوْلًا غَيْرٍ)
الحاء	(وَالْمُنْحَنِقَةُ)	(مِنْ خَشِي)	(لَطِيفٌ خَبِيرٌ)

(د اظهار لامل او مرتبې)

د اظهار لامل: - څرنګه چي نون او تنوين د ژبي د طرف څخه ادا کيږي او د حلق توري د حلق څخه ادا کيږي چي تر منځ يې نه تقارب اونه تجانس سته چي له امله يې ادغام رامنځته سي په پايله کي بله لاره نسته پرته له دې چي اظهار وکړي.

د اظهار مرتبې: اظهار لاندینی درې مرتبې لري:

۱. عالي   ۲. متوسط   ۳. ادنی

عالي اظهار: هغه وخت کيږي چي تر ساکن نون او تنوين وروسته همزة او هاء راغلې وي.

متوسط اظهار: هغه وخت کيږي چي تر ساکن نون او تنوين وروسته عين او حاء راغلې وي.

ادنی اظهار: هغه وخت کيږي چي تر ساکن نون او تنوين وروسته غين او خاء راغلې وي.

(اقلاب)

۳- اقلاب:- اقلاب په لغت كښي اړولو ته وايي او په اصطلاح كښي د ساكن نون يا تنوين بدلول دي په ساكن ميم سره چي غڼه هم پر وسي البته اقلاب هغه وخت كيږي چي تر ساكن نون او تنوين وروسته (باء) راغلي وي پاته دي نه وي چي د اقلاب توري يوازي همدغه با ده او بل توري نه لري ، مثال يې په لاندي جدول كي مطالعه كړئ :

د اقلاب مثالونه			
د اقلاب توري	ميم په يوه كلمه كي وي	ميم په دوو كلمو كي وي	د تنوين مثال
الباء	(ان بئوني)	(واما من بخل)	(سَمِيعٌ بَصِيرٌ)

(د اقلاب لامل)

د اقلاب لامل :- څرنګه چي تر نون او تنوين وروسته باء راسي نو ادغام خو شوني نه دي ځکه سببونه يې شتون نه لري او اخفاء هم ستونزمنه ده ځکه مخرجونه يې سره ليري دي نو غوره وګڼل سوه چي نون او تنوين په ميم واوري تر څو اخفاء ته لاره هواره سي او په اساني سره ترسره سي ځکه ميم د باء سره په مخرج كي يو دي او په څلور صفتونو كي هم سره شريك دي يعني په جهر ، استفال ، انفتاح او اذلاق كي ميم او باء سره شريك دي همدا ډول ميم د نون سره په شپږو صفتونو كي سره شريك دي يعني په جهر ، غڼه ، توسط ، استفال ، انفتاح ، اذلاق سره شريك دي .

(اخفاء)

۴- اخفاء:- اخفاء په لغت كښي پټولو ته ، په اصطلاح كښي د اظهار او ادغام تر منځ په نون ساكن يا تنوين سره تلفظ كولو ته وايي .
د اخفاء توري :- د اخفاء توري پنځلس دي (ص ؛ ض ؛ ذ ؛ ث ؛ ك ؛ ج ؛ ش ؛ س ؛ ق ؛ د ؛ ط ؛ ز ؛ ف ؛ ت ؛ ظ) .
كه چيري تر ساكن نون يا تنوين وروسته د حلقي ، يرملون او اقلاب توري نه وه راغلي يعني د هجاء د تورو د پاته تورو څخه يو توري راغلي هلته اخفاء مع الغڼه كيږي .
په هر صورت د اخفاء مع الغڼه حقيقت دا دي چي د نون او ميم آوازو نه بېله تشديد داسي راووزي چي د خپل مخرج څخه صاف نه راووزي بلكي يو څه نيم ډوله ښكاره سي لكه:- پوره مثالونه يې په جدول كي مطالعه كړئ :

د ساكن نون او تنوين د اخفاء مثالونه				
د اخفاء توري	نون په يوه كلمه كي وي	نون په دوو كلمو كي وي	د تنوين مثالونه	آيت
الصاد	(ينصرکم)	(من صلصال)	(ربحاً صرصراً)	۱
الذال	(منذر)	(من الذي)	(سراعاً ذالك)	۲
الثاء	(منثوراً)	(فاما من ثقلت)	(مطاع ثم امين)	۳
الكاف	(ينكتون)	(فمن كان)	(كراماً كاتبين)	۴
الجيم	(انجينكم)	(ان جاءكم)	(فصبر جميل)	۵
الشين	(انشره)	(ان شاء الله)	(رسولاً شاهداً)	۶
القاف	(ينقلبون)	(فان قتلوكم)	(كتب قيمة)	۷
السين	(ماننسخ)	(من سلسلة)	(عِدَاتٍ سَاحَتِ)	۸
الذال	(اندادا)	(ومن دخله)	(قنوان دانية)	۹

۱۰	الطاء	﴿ينطقون﴾	﴿من طبيبات﴾	﴿شراًباً طهوراً﴾
۱۱	الزاي	﴿انزلنه﴾	﴿من زكها﴾	﴿صعيداً زلقاً﴾
۱۲	الفاء	﴿فانفروا﴾	﴿من فضل الله﴾	﴿شيثاً فرياً﴾
۱۳	التاء	﴿منتهون﴾	﴿وان تصبروا﴾	﴿حليّةً تلبسونها﴾
۱۴	الضاد	﴿منضود﴾	﴿من ضريح﴾	﴿قوماً ضالين﴾
۱۵	الظاء	﴿فانظروا﴾	﴿من ظللتهم﴾	﴿قرى ظهرة﴾

(د اخفاء لامل او د تورو مرتبې)

د اخفاء لامل: څرنګه چې تر ساکن نون او تنوين وروسته پورتنی پنځلس توري راسي په دغه وخت کې دوی د دغه پنځلسو تورو سره نه پوره نژدې والی لري چې ادغام پرې وسي او نه پوره ليري والی لري چې اظهار پرې وسي له همدې امله پر دې پرېکړه سوې ده چې یو منځنی حالت اختیار سي چې نه پوره اظهار دئ او نه پوره ادغام دئ بلکې یو منځنی حالت دئ .

د اخفاء د تورو مرتبې : د اخفاء توري پر درو برخو وېشل سوي دي:-

په لومړۍ برخه کې :- طاء ، دال او تاء راځي د دغه درو تورو مرتبه و تنوين او نون ته نژدې مرتبه ده .

په دوهمه برخه کې :- قاف او کاف دي دغه دوه توري د تنوين او نون څخه په مرتبه کې ليري دي ځکه په مخرج ترې ليري دي .

درېمه برخه :- پاته لس توري دي چې د نون او تنوين په وړاندي منځنی مرتبه لرونکي دي .

(د ساکن نون او تنوين ځيني توپيرونه)

د ساکن نون او تنوين توپيرونه : ساکن نون او تنوين په خپل منځ کې ځيني توپيرونه لري چې عبارت دي له :-

۱:- نون ساکن د وصل او وقف په دواړو حالتونو کې ويل کيږي او تنوين په وقف کېني حذفېږي يا بدلېږي يعني نصبي

(د دوو زورو) تنوين په الف سره بدلېږي لکه (صُبْحًا ، چې صُبْحًا) ويل کيږي او د دوو پېښو او دوو زېرو تنوين حذفېږي .

۲:- ساکن نون مرسوم او ليکلی وي پرته د دوځايو څخه چې (وَ لَيَكُونَنَّ) په سورة يوسف کېني او (لِنَسْفَعًا) په سورة علق کېني

دي دلته هم په اصل کېني دغه تنوين نه دئ بلکې خفيفه نون دئ ځکه چې پر فعل باندي تنوين نه راځي ، او تنوين داسي نه دئ بلکې تل غيږي مرسوم وي پرته د يوه ځای څخه چې د (كَايِّنٌ) څخه عبارت دئ .

۳:- ساکن نون د کلمې په اول ، منځ او اخير کېني راځي او تنوين يواځي او يواځي په پای کېني راځي .

۴:- ساکن نون د کلمې په ټولو اقسامو يعني اسم ، فعل او حرف کېني راځي او تنوين يواځي په اسم کېني راځي .

۵:- ساکن نون اصلي او زائد دواړه راځي او تنوين تل زائد وي .

(ميم ساکن)

ساکن يعني ورغندی لرونکی ميم چي کله په کلمه کي راسي درې حکمونه لري چي د لاندي حکمونو څخه عبارت دي :-

۱- ادغام ۲- اخفاء ۳- اظهار

۱: د ساکن ميم ادغام :- که چيري تر ساکن ميم وروسته بل ميم راغلی وي هلته له غږې سره ادغام کيږي چي د دواړو ميمانو څخه

يو مشدد ميم جوړسي دې ادغام ته متمثلين ادغام وايي لکه :-

د ادغام توری	بېلگه (مثال)
الميم	(فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ)

۲: د ساکن ميم اخفاء : که چيري تر ساکن ميم وروسته (باء) راغلي وه هلته اخفاء مع الغنه کيږي چي دې اخفاء ته اخفاء شفوي

ويل کيږي لکه :-

د اخفاء توری	بېلگه (مثال)
الميم	(وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ)

۳: د ميم ساکن اظهار : د ميم ساکن اظهار پر دوه ډوله دي چي د لاندي ډولونو څخه عبارت دي :-

۱- قوي اظهار ۲- ضعيف اظهار

۱- قوي اظهار : و هغه اظهار ته ويل کيږي چي په اظهار کښي يې مبالغه وي نوموړی اظهار هغه وخت صورت نيسي چي تر ساکن

ميم وروسته (واو) يا (فاء) راسي هلته نو قوي يا اشد اظهار کيږي لکه :

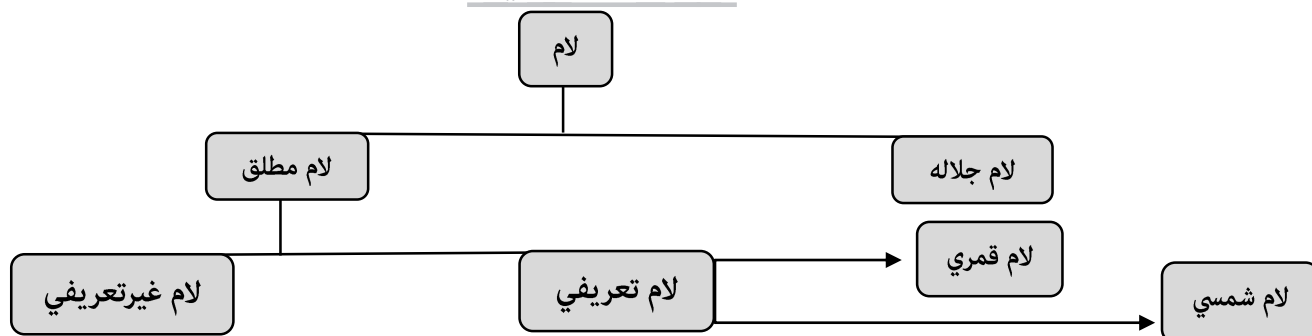
د قوي اظهار توری	بېلگه (مثال)
الواو	(عَلَيْهِمْ وَلَا أَصْلَابِينَ)
الفاء	(أَصْبَعُهُمْ فِيءِ آذَانِهِمْ)

۲- ضعيف اظهار : و هغه اظهار ته ويل کيږي چي په اظهار کښي يې ډېرښت نه وي يعني مطلق اظهار وي نوموړی اظهار هغه

وخت صورت نيسي چي تر ساکن ميم وروسته د (واو) يا (فاء) څخه پرته نور پاته توري راسي نو هلته ضعيف اظهار کيږي .

يادونه : د ساکن ميم په ادغام او اخفاء کښي غنه شرط ده .

(د لام په قاعدو کې)

۱- لام جلاله: عبارت دی د لفظ د الله د لام څخه . نوموړی لام درې حالت لري:

- ۱- که چېرې د لام جلاله مخکې حرف (ماقبل) یې زور (فتحه) درلود، نو ډک لوستل کېږي، د مثال په ډول (اِنَّ اللَّهَ).
- ۲- که چېرې د لام جلاله مخکې حرف (ماقبل) یې پېښ (ضمه) درلود، نو ډک لوستل کېږي، د مثال په ډول (نَصْرًا لِلَّهِ).
- ۳- که چېرې د لام جلاله مخکې حرف (ماقبل) یې زېر (کسره) درلوده، نو تش (باریک) ویل کېږي، لکه: (بِاللَّهِ ، بِسْمِ اللَّهِ).

(لام مطلق)

۲- لام مطلق: د لام جلاله څخه ماسپو په قران الکریم کې چې ټوله لامونه راغلي دي ټول د لام مطلق په نامه یادېږي .
د مثال په ډول (اَلْقَارِعَةُ) .

لام تعريفی: هغه لام دی چې د کلمې په سر کې راځي، د مثال په ډول (اَلرَّحْمٰنُ ، اَلْحَمْدُ)، د نوموړي لام لپاره دوه حکمونه دي.

۱- حکم اظهار ۲- حکم ادغام.

حکم اظهار: هغه وخت رامنځته کېږي، چې د نوموړي (ال) لام وروسته حروفی قمريه راغلي وي، چې مجموعه جمزوري رحمة الله عليه په دې قول کې جمعه کېږي ده: (ابغ حجک وخف عقیمه) (الهمزة - الباء - الغین - الحاء - الجیم - الکاف - الواو - الخاء - الفاء - العين - القاف - الیاء - المیم - الهاء) .

حکم ادغام: هغه وخت رامنځته کېږي، چې د نوموړي (ال) لام وروسته د حروفی قمريه څخه ماسپو هغه حروف چې د شمسيه په نامه یادېږي راسي .

د قمريه لام مثالونه			
مثالونه	د اظهار توري	مثالونه	د اظهار توري
اَلْخَيْرِ	الهاء	اَلْاَنْعَامُ	الهمزة
اَلْفِتْنَةُ	الفاء	اَلْبِرِّ	الباء
اَلْعَامَّةُ	العين	اَلْعَمَامُ	الغین
اَلْقَمَرِ	القاف	اَلْحَمِيمِ	الهاء
اَلْيَوْمِ	الياء	اَلْجَنَّةُ	الجیم
اَلْمَالِ	المیم	اَلْكَوْثَرِ	الکاف
اَلْهُدٰى	الهاء	اَلْوَلْدَانُ	الواو

د شمسيه لام مثالونه			
مثالونه	د ادغام توري	مثالونه	د ادغام توري
(النشور)	النون	(الطيبت)	الطاء
(الدهر)	الدال	(الثمرات)	الثاء
(السلم)	السين	(الصلوات)	الصاد
(الظانين)	الظاء	(الرحمن)	الراء
(والزيتون)	الزاي	(التائبون)	التاء
(والشمس)	الشين	(والضحى)	الضاد
(الله)	اللام	(والذاكرين)	الذال

يادونه:- احکم اظهار ته همدا ډول اظهار قمري هم وايي ، احکم ادغام ته همدا ډول ادغام شمسي ويل کيږي .
لام غير تعريفی:- هغه نور لامونه چي په قرآن الکریم استعمالیږي ، د غيرتعريفی لامونوپه نامه ياديږي ، او همپشه هغوی ټوله باريک (تش) ويل کيږي .

(حرکت)

حرکت:- حرکت په لغات کي بسورېدلو ته وايي ، د تجويد په اصطلاح کي له زور، زېر ، پېښ څخه عبارت دئ .
فتحه يازور :- فتحه د انفتاح شفتين څخه اخستل سوې ده چي مقصد ځني د خولې او آواز خلاصوالی دئ .
ضمه ياپېښ :- ضمه د انضمام شفتين څخه اخستل سوې ده چي مقصد ځني د شونډانو او آواز يو ځای والی دئ .
کسره يازېر :- کسره د انخفاض څخه اخستل سوې ده چي مقصد ځني د خولې او آواز ټيټ والی دئ .
قاعده: زېر او پېښ همپشه باريک وي او زور که چيري پر باريک حرف باندي وو باريک ويل کيږي او که پر ډک وو ډک ويل کيږي.

(اماله)

اماله : د امالي لغوي معنی ميل او کړېدل دي او په اصطلاح کښي د زېر لوري ته د زور را کړېدل دي همدا ډول د (ياء) لوري ته د (الف) را کړېدل دي لکه (بِسْمِ اللّٰهِ جَرَّهَا) که چيري د زېر لوري ته د زور کړېدل او د الف لوري ته د يا کړېدل زيات وي نو اماله گبرای ورته ويل کيږي او که لږ وه اماله صغرای ورته ويل کيږي .
يادونه : د امام حفص رحمة الله عليه په آند په ټوله قرآنکریم کي اماله يواځي يو ځای کيږي چي هغه پورته ذکرسوه .

(اشباع)

اشباع : اشباع و دې ته وايي چي حرکت دومره اوږد سي چي د هغه څخه بل توری پيداسي .
په دغه وخت کښي هم د اشباع څخه ځان ساتل حتمي دئ دا ځکه چي که مشدد توری په سختی سره ونه ويل سي نو هغه تشديد به ليري سي کله چي تشديد ليري سي نو لحن جلي به راسي او لحن جلي حرام دئ په ځانگړي ډول په وقف کښي زياته پاملرنه کول پکار دي که داسي و نسي نو مشدد حرف به مخفف سي ځکه په وقف کښي چي ساه په خلاصېدو وي د مشدد لپاره د قوت اړتيا ده ځکه که داسي ونسي نو د تساهل له امله غلطي شوني ده .
قاعده: که چيري تر فتحې وروسته الف نه وي، تر ضمي وروسته ساکن واو نه وي او تر کسري وروسته ساکنه ياء نه وي په دغه حرکاتو کي اشباع جائزه نه ده لکه : (قُلْ ، وَالْأَرْضَ ، مَنْ إِلَهُ) همدا ډول تر ضمي څخه وروسته چي واو مشدد وي او تر کسري وروسته چي ياء مشدده وي لکه : (أَلَسَوِيَ ، لُجِّي) .

(تسهیل)

تسهیل :- تسهیل و دې ته وايي چې همزة د همزې او د ماقبل د حرکت څخه پيدا کېدونکي حرف تر منح وي مثلاً زور څخه پيدا کېدونکي توري الف دي او د پېښ څخه پيدا کېدونکي توري واو دي او د زېر څخه پيدا کېدونکي توري ياء ده لکه: (ءَأَعْجَمِي) .

يادونه : پاته دي نه وي چې د امام حفص رحمة الله عليه په مذهب تسهیل يوازي په پورتنی لفظ کي دئ بل ځای نسته .

(د راء په قاعدو کېښي)

د (راء) ډکوالی : کومه راء چې په قرآنکريم راځي څلور حالتونه لري چې د لاندې حالتونو څخه عبارت دي :-

لومړی حالت : چې راء نرمه ويل کېږي او ډک ويل يې نه وي روا (جائز) .

دوهم حالت : چې د راء نرم او ډک ويل دواړه روا وي مگر نرمه ويل يې غوره وي .

درېم حالت : راء نرمه هم ويل کېږي او ډکه هم ويل کېږي مگر ډکه ويل يې غوره وي .

څلورم حالت : چې راء ډکه ويل کېږي او نرم ويل يې نه وي روا (جائز) .

(د راء لومړی حالت)

لومړی حالت : لومړی حالت د راء نرم ويل دي چې ډک ويل يې نه دي روا دغه حالت په ۸ صورتونو کي منځته راځي چې د لاندینيو ځايونو څخه عبارت دي :-

۱- کله چې راء زير ولري نرمه ويل کېږي هر ډول راء چې وي يعني که د کلمې په سر کي راغلې وي لکه : (رجال) ، که د کلمې په منځ کي راغلې وي ، لکه : (مريثا) ، که د کلمې په پای کي راغلې وي لکه : (ليلة القدر خير) ، زېر يې اصلي وي لکه په مخکني مثال کي او که يې زېر عارضي وي لکه :- (و ذکر اسم) ، ورستنی حرف يې د استفال توری وي لکه په مخکني مثال کي او که يې وروستنی توری د استعلاء توری وي لکه : (و رضوان من الله) .

۲- هغه راء چې اماله پرې کېږي نرمه ويل کېږي البته د حفص رحمة الله عليه په آند دغه راء يوازي يو ځای ده چې

د (بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرَنَهَا) څخه عبارت ده .

۳- راء چې زېر ولري او د روم له امله وقف پرې وسي نرمه ويل کېږي لکه : (والعصر) .

۴- راء چې د کلمې په منځ کي راغلې وي ، په اصلي سکون سره ساکنه وي ، مخکي يې زېر وي او وروسته يې د استعلاء توری نه وي راغلئ نرمه ويل کېږي لکه : (فرعون) .

(د راء د نرم (تش) والي پاته ۴ صورتونه)

۵- راء چې د کلمې په آخر کي راغلې وي او په اصلي سکون سره ساکنه وي که يې وروسته د استعلاء توری وي او که نه وي نرمه ويل کېږي ، البته دغسي راء په قرآنکريم کي درې ځايه شتون لري او نور ځايونه نسته چې د لاندې ځايونو څخه عبارت دي :-

(رب اغفرلي ، فاصبرصبرا ، ولاتصعر خدك ، ان انذر قومك) .

٦- راء چي د وقف له امله په عارضي سکون سره ساکنه وي او مخکي يې کسره وي هر ډول راء چي وي يعني تر وقف وړاندي زور لرونکي وي لکه (لينذر)، که تر وقف وړاندي پېښ لرونکي وي لکه: (منتشر) او که تر وقف وړاندي زېر لرونکي وي لکه: (منهمر).

٧- راء چي د وقف له امله په عارضي سکون سره ساکنه وي او مخکي توري يې هم ساکن وي البته د استفال صفت لرونکي وي لکه :- (الذکر) .

٨- راء چي د وقف له امله په عارضي سکون ساکنه وي او مخکي يې مديه او يا لينه ياء راغلي وي لکه (الحمير) په مديه ياء کي او (ذالک خير) په لينه ياء کي .

(دراء دوهم حالت)

دوهم حالت : راء چي نرم او ډک ويل يې دواړه روا وي مگر نرم ويل يې غوره وي دغه حالت څلور نوعي لري چي د لاندينيو نوعو څخه عبارت دي :-

لومړی نوعه : راء چي د وقف له امله وړغندی لرونکي سوې وي او وروسته يې ياء د سپکوالي له امله حذف سوې وي دغسي راء يوازي په قرانکريم کي په دوو کلمو کي راځي چي د (نذر ، يسر) څخه عبارت دي .

البته د نذر لفظ په قرانکريم کي ٦ ځايه په سورة قمر کي تکرار سوی دئ بل ځای نسته او يسر يو ځای په سورة فجر کي راغلی دئ.

دوهمه نوعه : راء چي د وقف له امله وړغندی لرونکي سوې وي او وروسته يې ياء حذف سوې وي دغه نوعه يوازي په قرانکريم کي په يوه کلمه کي راځي چي د (اسر) څخه عبارت ده البته نوموړې کلمه داسي ده چي کله يې په سر پوري فاء موشتي وي .

لکه: (فاسر باهلك بقطع من الليل ولايلتفت منكم احدا) او کله يې وړاندي ان وي لکه: (ولقد اوحينا الي موسى ان اسر بعبادي) .

فا چي يې په سر پوري موشتي وي په قرانکريم کي درې ځايه راغلي ده چي يو ځای په سورة هود کي دوهم ځای په سورة حجر کي

او دريم ځای په سورة دخان کي دئ ، چي مخکي يې ان راغلی وي دوه ځايه دغه کلمه په قرآن کي راغلي ده چي يو ځای په

سورة طه کي او دوهم ځای په سورة شعراء کي دئ .

(دريمه ، او څلورمه نوعه (قسم))

دريمه نوعه : راء چي د وقف له امله ساکنه وي، مخکنی توری يې د استعلاء صفت ولري او ساکن هم وي او د وصل په وخت کي نوموړې راء مکسوره وي لکه :- (واسلنا له عين القطر) البته دغه راء په قرانکريم کي يوازي په پورتنی ځای کي راغلي ده

چي په سورة سبأ کي دئ او بل ځای نسته .

څلورمه نوعه : راء چي وړغندی لرونکي وي ، مخکنی توری يې په اصلي کسره سره مکسوره وي او وروسته يې د استعلاء مکسور

توری راغلی وي دغه کیفیت لرونکي ياء هم په قرانکريم کي يوځای راغلي ده چي د (فکان کل فرق كالطود العظيم) څخه

عبارت ده چي په سورة شعراء کي ده .

په پورتنیو څلورو نوعو کي نرم والی او ډک والی دواړه روا دئ مگر نرم والی يې غوره دئ .

(دراء دريم حالت)

دريم حالت: - راء چي نرم والى او ډک والى يې دواړه روا وي مگر ډک والى يې غوره وي په دغه حالت کي دوې نوعي سته چي د لاندي نوعو څخه عبارت دي :-

لومړی نوعه: راء چي د وقف له امله وړغندی لرونکې سوې وي مخکنی توری يې ساکن وي ، تر دغه ساکن توري مخکي د استعلاء زېر لرونکئ توری وي او دغه راء د وصل په حالت کي زور لرونکې وي په دغه حالت کي نرم والى او ډک والى دواړه روا دي البته ډک والئ يې غوره دئ لکه : (ان تبوءا لقومکما بمصر بيوتا) .
په دغه کیفیت راء په قرآنکریم کي يوازي د مصر په لفظ کي راځي چي څلور ځايه په قرآنکریم کي تکرار سوی دئ لومړی ځای په سورة يونس کي دوهم او دريم ځای په سورة يوسف کي دی او څلورم ځای په سورة زخرف کي دئ .

(دراء د دريم حالت دوهمه نوعه)

دوهمه نوعه: راء چي د وقف له امله وړغندی لرونکې سوې وي مخکنی توری يې پېښ لرونکی ، يا زور لرونکی او يا وړغندی لرونکی نه وي خو مخکي توری يې زور ولري مگر راء د وصل په حالت کي زېر لرونکې ويل کيږي په دغه ځای کي هم ډک والى او نرم والى دواړه روا دي خو ډک والى يې غوره دی لکه : (البشّر) .

څلورم حالت: راء چي ډکه ويل کيږي او نرم ويل يې روا نه وي غالباً په لاندي دوولسو ځايونو کي راځي :-

۱- راء چي زور ولري لکه : (رَبِّ)   ۲- راء چي پېښ ولري لکه : (زُرْقُوا) .

۳- راء چي په اصلي سکون سره وړغندی لرونکې وي او مخکنئ توری يې زور ولري لکه : (مَرِيَمَ) .

۴- راء چي په اصلي سکون سره ساکنه وي او مخکنئ توری يې پېښ ولري لکه : (تُرْهُبُونَ) .

۵- راء چي په اصلي سکون سره ساکنه وي او مخکنئ توری يې زېر ولري مگر وروسته يې د استعلاء زور لرونکی توری وي .
لکه :- (لِبَالْمِرْصَادِ) .

(دراء د ډکوالي راتلونکي ۴ ځايونه)

۶- راء چي په اصلي سکون سره ساکنه وي او مخکنئ توری يې زېر لرونکئ وي البته مخکي توری يې په بله کلمه کي وي
لکه :- (ارتضي ، وقل رب ارحمهما) .

۷- راء چي په اصلي سکون سره ساکنه وي او مخکنئ توری يې زېر لرونکی وي مگر د مخکنئ توری حرکت يې عارضي وي او
مخکنئ توری او راء په يوه کلمه کي وي لکه :- (اَرَجِعُوا إِلَىٰ اٰبِيكُمْ) .

۸- راء چي په اصلي سکون سره ساکنه وي او مخکنئ توری يې عارضي زېر ولري البته مخکنئ توری د راء څخه په جلا کلمه کي
وي لکه :- (اُمَّ اَرْتَابُؤْا) .

۹- راء چي د وقف له امله وړغندی لرونکې وي او مخکنی توری یې پېښ لرونکي وي لکه :- (ويولون الدُّبْر) .

(د راء د ډکوالي وروسته ۳ ځایونه او مشدده راء)

۱۰- راء چي د وقف له امله وړغندی لرونکې وي او مخکنی توری یې زور ولري لکه :- (ومن کَفَّر) .

۱۱- راء چي دوقف له امله وړغندی لرونکې وي ، مخکنی توری یې هم وړغندی لرونکی وي خو تر مخکي توري د مخه توری یې

پېښ ولري لکه:- (اَلْعُسْر) .

۱۲- راء چي د وقف له امله وړغندی لرونکې وي ، مخکي توری یې هم وړغندی لرونکي وي خو تر مخکي توري د مخه توری

یې زور ولري لکه:- (وَالْفَجْر) .

مشدده راء : مشدده راء یعنی شد لرونکي راء په حکم کښي د یوې راء ده څه ډول چي یې حرکت وي د هغه موافقه به

ویل کیږي ، لکه:- (الرَّحْمَن)

(د کلمې تعریف ، اقسام)

د کلمې تعریف : کلمه یو داسي لفظ دی چي پر یوې مفردي معنی باندي دلالت کوي لکه : ﴿ زید ، ضرب ، من ﴾ او داسي نور...

د کلمې اقسام : ښکاره خبره ده چي عربي کلمه پر درو برخو وېشل سوې ده چي د لانديني ډولونو څخه عبارت دي :-

۱- اسم ۲- فعل ۳- حرف (توری)

۱- **اسم :** په لغت کښي علو (لوړوالی) ته وايي او په اصطلاح کښي هغه لفظ ته ویل کیږي چي پر معنی باندي د بل لفظ

د اړتیا پرته دلالت وکړي او په زمانو پوري هم اړه و نلري لکه : (احمد ، ځای ، ښار) او داسي نور ...

(فعل ، حرف)

۲- **فعل :** په لغت کښي کړني يا کار ته وايي او په اصطلاح کښي له هغه لفظ څخه عبارت دی چي پر معنی باندي د اړتیا پر ته

دلالت وکړي مگر په یوه له درو زمانو پوري اړه ولري چي له (ماضی ، حال او استقبال) څخه عبارت دي.

لکه : (ذَهَبَ ، ضَرَبَ ، يَنْصُرُ) .

۳- **حرف (توری) :** په لغت کښي طرف يا څنډي ته وايي او په اصطلاح کښي هغه لفظ ته وايي چي د بل توري د یوځای

کېدو پرته پر معنی دلالت نسي کولای او په زمانو پوري هم اړه نه لري لکه :- (مِنْ و اِلَى) .

البته د حرف دغه تعريف د نحو علم د پوهانو له آنده دی او د موجودينو له آنده یې هغه تعريف و کوم چي د مخرجو په

بحث کي تېر سو .

(د حرف قسمونه)

د حرف قسمونه :- حروف پر دوه قسمه دي چي د لاندي قسمونو څخه عبارت دي :-

لومړی : اصلية **دوهم : فرعية** .

اصليۃ حروف :- نوموړي حروف (۲۹) دي چې د (الف) څخه بيا تر (ي) پوري د هجاء د تورو څخه عبارت دي ځکه ورته اصليۃ حروف ويل کيږي چې په خپل اصلي کیفیت سره ادا کيږي .

فرعيۃ حروف : فرعيۃ حروف د هغه تورو څخه عبارت دي چې د دوو مخرجو څخه ادا کيږي او يا د دوو حرفونو ، صفتونو تر منځ متردد وي ، ځکه ورته فرعيۃ ويل کيږي چې فرعه د زېږد په معنی ده دغه حروف هم په اصلي بڼه نه دي . بلکې پر يوه بله زيږدول سوې بڼه باندي ادا کيږي نوموړي حروف اته دي .

(د اسم او فعل تر منځ توپير)

د اسم او فعل تر منځ توپير:-

اسم او فعل تر خپل منځ ځيني لفظي توپيرونه لري يعني هر يو ځانته خپلي ځانگړتياوي لري چې ځيني يې په لاندي ډول دي:-
د اسم نښي :-

۱- د هري کلمې په اخر کښي چې زېږ يا تنوين راغلی وي هغه اسم دئ لکه : (عليماً) او (بزید) .

۲- هره کلمه چې په الف لام سره پيل سوې وي هغه اسم دئ . لکه : (اَلْحَمْدُ) (الانعام) .

فعل دپورته ځانگړتياوو څخه يوه هم نه لري .

د فعل نښي :-

۱- د فعل په سر کي قد راځي لکه : (قد يعلم) ۲- د فعل په سر کي سين راځي لکه : (سيخرج) .

۳- د فعل په سر کي سوف راځي لکه : (سوف تعلمون) ۴- د فعل پر سر باندي جازمه توري راځي لکه : (لم يضرب) .

(شد لرونکی نون او مييم (نون مشدد ، مييم مشدد))

نون او مييم چې شد لرونکی وي کله د کلمې په منځ کي وي او کله د کلمې پر څنډه راغلی وي لکه :-

شد لرونکي توري	د کلمې په منځ کي	د کلمې په پای کي
النون	﴿ وَيُمْنِيهِمْ ﴾	﴿ اِنَّ ﴾
الميم	﴿ اُمَّتِكُمْ ﴾	﴿ ثُمَّ ﴾

په هر صورت هر چيري چې شد لرونکی مييم او نون راسي ، د کلمې په منځ کي وي ، که په پای کي وي په اسم کي وي ، که په فعل کي وي او که په حرف کي ، د غني څرگنوالی پکښي واجب دی يعني غنة به پرې کيږي او دوی ته د غني توري هم ويل کيږي .

(غنة)

د غني تعريف : غنة په لغات کي زمزمې ته ويل کيږي ، په اصطلاح کي يو ښائسته رغ دئ چې د مييم او نون په

جسمونو کي نغښتی دئ ، **د غني مخرج :** لکه مخکي چې يې بيان وسو د خيشوم څخه ادا کيږي .

د غني ډولونه : غنة پر دوه ډوله ده چې عبارت دي له:- ۱- **زمانی غنة** ۲- **ذاتي غنة**

۱- زماني غنة: هغه غنة ده چې کله وي اوکله نه وي لکه د نون ساکن غنة يا د تنوين غنة چې وروسته يې د حلق توري وي پر يوه لاهم غنة نه کيږي او که نور توري وي غنه پر کيږي لکه ﴿ اَنْتَ ، كُنْتَ ﴾ او داسي نور...

۲- ذاتي غنة: هغه غنة ده چې تل وي لکه نون او ميم چې مشدد وي: ﴿ الْمَرَّةُ ﴾ ، ﴿ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ ، إِنَّ الَّذِينَ ﴾ او داسي نور چې هر وخت غنة پر کيږي .

د خيشوم څخه د غني ټول توري تلفظ کيږي يعني هر وخت چې د غني پر تورو غنة وسي د دوي آواز له خيشوم څخه راوړي .

د غني حروف: نون او ميم چې مشدد وي د تشديد غنة پرې کيږي ، ساکن نون او تنوين چې وروسته يې د حلق د توري او د تام ادغام د تورو يعني (ل ر) څخه پرته کوم بل توري راسي غنه پر کيږي .

د غني اندازه او د معلومولو طريقه: د غني اندازه يو الف ده چې دوه حرکتونه کيږي البته نون او ميم چې مشدد وي غنة يې تر يو نيم الف پوري هم زياتيدای سي چې درې حرکتونه کيږي .

او د معلومولو طريقه يې داده چې خلاصی گوټي بندي او يا بندي گوټي خلاصي کړي .

(مَد)

د تجويد د اصولو په لړ کي مدونه هم په اړينو شيانو کي شمېرل کيږي ځکه مد کول د رسول الله ﷺ څخه ثابت سوی دئ له همدې امله پکار ده چې د مد ټول ډولونه و پېژندل سي ترڅو په صحيح ډول مد اداسي د مد تفصيل په لاندې ډول دی .⁽⁵⁾

دمد لغوي معنی: - مدپه لغت کېښي زياتولو ، کښولو ، او اوږدولو ته وايي .⁽⁶⁾

دمد اصطلاحي معنی: - کښول دي د آواز سره د ساه پر حروف لين او يا پر حروف مده باندي .

دمد توري: د مد توري درې دي چې عبارت دي : [واو ، الف ، ياء] چې مجموعه يې وای کيږي .

يادونه : پورتنی حروفو ته دمد توري وايي او د لين توري هم ورته وايي يعني مد د لين پر تورو هم کيږي او د مد پر تورو هم کيږي که څه هم د مد او لين توري يو دي خو صرف توپير يې دومره دئ چې د مد تورو ته هغه وخت حروف مد وايي چې خپله ساکن او د مخکني توري حرکت يې له خپله جنسه څخه وي لکه : ﴿ نُوحِيًّا ﴾ .

د الف جنس زور ، د واو جنس پېښ او د يا جنس زېر دئ ، او د لين تورو ته هغه وخت د لين توري ويل کيږي چې دوي خپله ساکن وي او د مخکني توري حرکت يې زور ولري .

حاصل دا چې پورتنی درې توري څو حالتونه لري چې د لاندې حالتونو څخه عبارت دي :

دمده د تورو څخه الف تل مده او لين راځي بل حالت نه پکښي جوړيږي ځکه الف تل ساکن وي او مخکني توري يې زور وي د دغه شرط په لرلو سره هم لين ورته ويل کيږي او هم مده ورته ويل کيږي ، مگر ياء او واو درې لاندیني حالتونه لري :

5: الاصل في هذا الباب ما ثبت قتادة رحمه الله انه قال سألت انس بن مالك عن قراءة النبي ﷺ ؟ فقال : كان يمد مدا . اخرجاه البخاري في كتاب فضائل القرآن - باب مد القراءة . انظر : فتح الباري بشرح صحيح البخاري ج : ٩ ص : ٩٠ حديث : ٥٠٤٥ . ويلفظ اخر : اخرجاه النسائي ج : ٢ ص : ١٧٩ .

6 : كما في قوله تعالي : ﴿ وَيُمَلِّدُكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ ﴾ اي يزدكم .

۱- واو او ياء که خپله ورغندي لرونکي وه د مخکني تورو حرکت يې له خپله جنس څخه وو مده توري ورته ويل کيږي.

۲- واو او ياء که خپله ورغندي لرونکي وه او د مخکني تورو حرکت يې زور وو د لين توري ورته ويل کيږي .

۳- واو او ياء که ورغندي لرونکي نه وه بلکي حرکت لرونکي وه حروف علت ورته ويل کيږي .

د نوم اېښودلو لامل : مده تورو ته ځکه مده توري وايي چي پر دې تورو باندي آواز کشيږي او مد هم کشېدو ته ويل کيږي او لين په دې وجه ورته ويل کيږي چي لين د نرمۍ په معنی دئ او دغه حروف هم د لين صفت لرونکي دي يعني په ډېره اسانۍ سره اداکيږي. **د مد د تورو د ټاکلو لامل :** د مد لپاره ځکه واو الف او يا ء و ټاکل سوه چي د هجاء په تورو کښي بل توري نسته چي د حرکاتو څخه جوړسوی وي ، الف د دوو زورو څخه ، واو د دوو پېښوو څخه ، او يا د دوو زېرو څخه جوړه سوې ده. مديت د دې درو تورو په ذات کښي پروت دئ ځکه چي آواز پرې کشيږي .

(د مد ډولونه)

مد پر دوه ډوله دی چي د لاندینيو ډولونو څخه عبارت دي :-

۱- **مداصلي :** هغه مد ته وايي چي د مد د توري څخه وروسته د مد سبب سکون [ورغندی] يا همزة شتون ونه لري لکه :-

﴿ قِيلَ ، قَالُوا ، قَالَ ﴾ و مد اصلي ته مد طبعي هم وايي ځکه چي د جوړ او روغ طبيعت څښتن دغه مد تر خپلي اندازې نه کموي اونه يې زياتوي د مد اندازه يې يو الف ده چي دوه حرکته کيږي او تر خپل اندازې يعني يو الف کم ويل شرعاً حرام دي ، همدارنگه اصلي مد دوه نومونه نور هم لري لکه:- ۱:- مد طبعي ، ۲:- مد ذاتي . ځکه مد اصلي ورته ويل کيږي چي اصل ذات ته ويل کيږي که چيري يو الف اندازه مدونه سي نو د حرف ذات به له منځه لاړسي لکه قَل ، په اصل کي قَال .

(د اصلي مد ډولونه)

اصلي مد پر درې ډوله دی :-

۱- لومړی ډول هغه مد دئ چي د وصل او وقف په دواړو حالتونو کي پاته وي لکه : ﴿ مَلِكٍ ﴾ البته نوموړي مد کله د لفظ په

سر کي راځي لکه مخکنئ مثال او کله په پای کي راځي لکه : ﴿ وَضَحَّتْهَا ﴾ .

۲- دوهم ډول هغه مد دئ چي د وقف په حالت کي وي او د وصل په حالت کي نه وي لکه : ﴿ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴾ .

۳- دريم ډول هغه مد دئ چي د وصل په حالت کي وي او د وقف په حالت کي نه وي لکه : ﴿ إِنَّهُ هُوَ ﴾ او ﴿ بِهِ بَصِيرًا ﴾ .

يادونه : په اصلي مد کي دريم ډول مد د تجويد د علماؤ له آنده د مد صلي په نامه هم ياديږي .

(مد صله)

مد صله هم په خپل ځان کي ډولونه لري چي تفصيل يې په لاندني ډول دی :-

لومړی بايد هغه حرف وپېژندل سي چي نوموړی مد پرې کيږي دغه حرف چي مد صله پر کيږي د هاء کنایة په نامه ياديږي .

ځکه هاء ځانته ډولونه لري د لته هغه هاء مراد نه ده چې د کلمې د اصل څخه وي او نه هغه هاء مراد ده چې د مونث مفرد لپاره ضمير وي بلکي د لته هغه هاء مراد ده چې د مذکر غائب لپاره ضمير وي په حقيقت کې هاء کنایه څو حالتونه لري چې د لاندي حالتونو څخه عبارت دي :-

دکنایه هاء حالتونه: کنایه هاء څلور حالتونه لري چې هر حالت يې ځانته بېل کیفیت او بېل حکم لري چې تفصيل يې په لاندي ډول دی:-

لومړی حالت: دا چې هاء په داسې ځای کې شتون لري چې مخکنی او وروستی توري يې حرکت لرونکي وي .

لکه: ﴿بِهٖ بَصِيرًا﴾ او ﴿إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا﴾.

حکم يې: هاء کنایه چې په دغه حالت کې شتون و لري حکم يې دا دی چې د دوو حرکتونو په اندازه وقف پر وسي يعنې که دغه هاء پېښ درلودی د واو په اندازه دي کش سي او که يې زېر درلودی د ياء په اندازه دي کش سي ، په دې شرط چې وروسته يې همزه نه وي راغلي که يې وروسته همزه راغلي وه حکم به يې وروسته راسي دا صله د منفصل مد له ډلي څخه ده البته د دغه حالت څخه درې ځايونه استثنا دي چې په لاندي ډول دي :-

لومړی ځای: لومړی ځای د الله ﷻ په دې قول کې د ﴿ارجه﴾ لفظ دی: ﴿قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ﴾ چې په سورة اعراف کې دی او بل

د الله ﷻ په دې قول کې چې په سورة شعراء کې دی: ﴿قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ﴾ په دغه دواړو ځايونو کې هاء وړغندی لرونکې ويل کيږي مد نه پرې کيږي .

دوهم ځای: دوهم ځای د ﴿القه﴾ لفظ دی چې مد نه پر کيږي بلکي وړغندی لرونکې ويل کيږي د الله ﷻ په دې قول

کې: ﴿فَأَلْقَاهُ إِلَيْهِمْ﴾ په سورة ممل کې .

درېم ځای: درېم ځای د [يرضه] لفظ دی د الله ﷻ په دې قول کې :- ﴿وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ﴾ .

(د هاء کنایه دوهم، درېم، او څلورم حالت)

دوهم حالت: دا چې هاء کنایه په داسې ځای کې شتون ولري چې مخکې او وروسته دواړه توري يې وړغندي لرونکي وي لکه:-

﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾ په سورة بقره ۱۸۵ شمېره آیه کې .

حکم يې: د نوموړي هاء حکم دادی چې د ټولو علماؤ په آند مدصه نه پر کيږي .

درېم حالت: دا چې هاء کنایه په داسې ځای کې شتون ولري چې مخکې توری يې حرکت لرونکی وي او وروسته توری يې

وړغندی لرونکی وي لکه: ﴿تَبَرَّكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ﴾ په سورة ملک کې .

حکم يې: د نوموړي هاء حکم هم د دوهم حالت په څېر دی يعنې صله نه پر کيږي ځکه د غير قانوني ساکينينو يوځای والی منځته

راځي چې تفصيل به يې وروسته راسي .

څلورم حالت: دا چې هاء کنایه په داسې ځای کې شتون ولري چې مخکې توری وړغندی لرونکی وي او وروسته توری

يې حرکت لرونکی وي لکه :- ﴿ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ﴾ په سورة البقرة کې .

حکم يې : د نوموړي هاء حکم دا دئ چې د حفص رحمة الله عليه په آند صله نه پرې کيږي او پاته علماء صله پرې کوي مگر

حفص رحمة الله عليه په دغه ډول ځايونو کې پر يوه ځای باندي صله کوي چې د لاندي ځای څخه عبارت ده :-

﴿يُضَعَّفُ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَتَحَدَّثُ فِيهِ مَهَانًا﴾ په سورة فرقان ٦٩ شمېره آية کې ، حفص رحمة الله عليه په دغه ځای کې

د صلي کولو لامل دا بولي چې په دې ځای کې د گمراه بيان دئ صله کول ورسره بنايي چې ښه بدي يې څرگنده سي .

(د صله مد ډولونه)

صله دوه ډوله ده چې عبارت ده : **١- قصيره صله [کوچنی صله]** **٢- طويله صله [اوږده صله]** .

١- قصيره صله : کله چې د [هاء] څخه مخکې او وروسته متحرك توري وي مگر وروسته يې قطعي همزة نه وي لکه : ﴿لَهُ مَا فِي

السَّمَوَاتِ ، مَا نَفَقَهُ كَثِيرًا﴾ قصيره صله پرې کيږي ، د مد اندازه يې يو الف ده .

٢- طويله صله : هغه مد ته ويل کيږي چې تر هاء ضميريه وروسته قطعي همزة راغلي وي لکه : ﴿مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ ، قَوْمُهُ

أَنْ أَضْرَبَ﴾ د مد اندازه يې دوه نيم الفه ده ، دا چې قطعي همزة کومه همزة ده ؟ وروسته به يې د ډولونو سره په تفصيل

بيان راسي ، د مد دوهم ډول عبارت دی د مد فرعي څخه :- چې انشاءالله په راتلونکي عنوان کې به راسي....

(فرعي مد)

فرعي مد هغه مد ته وايي چې تر اصلي مد زيات مد پرې وسي د هغه سبب له امله چې وروسته يې شتون لري چې د همزة او

سکون څخه عبارت دي لکه : ﴿وَلَا الضَّالِّينَ ، جَاءَ﴾ ، د مد فرعي اندازه درې يا درې نيم الفه ده .

د مد د سببونو وېش : د مد سببونه پر دوه ډوله دي چې د لاندي ډولونو څخه عبارت دي :-

لومړی ډول : لفظي سببونه دي چې د همزة او سکون څخه عبارت دي او ځکه همزة او سکون د مد سببونه ټاکل سوي دي چې

د مده د توري څخه وروسته چې همزة راسی همزة سخت او قوي توری دئ او د مد توري کمزوري توري دي نو د همزې د له منځه

تللو وېره وه ځکه نو مد پرې کوو تر څو همزة په سمه توگه ادا سي او په آواز کېني قوت راسي ، سکون ځکه د مد سبب دئ چې

د دوو ساکنو تورو يو ځايوالي راځي او د دوو ساکنو تورو يو ځای والی د لوستلو پر مهال پر ژبه باندي د روند دئ نو

ځکه مد پر کوو چې دغه مد بېلوونکی دی .

دوهم ډول : معنوي سبب دی لکه چې د تعظيم او درنښت لپاره تر اصلي مد زياتوالی رامنځته سي لکه : ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ چې د

دغه منفصل مد قصر وسي که څه هم دغه کړنه د شاطبيې په حواله حفص رحمة الله عليه روا نه بولي مگر د طيبة النشر په

حواله جائز ده .

(د فرعي مد اقسام)

د مد فرعي اقسام ډېر دي دلته يې بحث په ۹ قسمو کيږي :-

۱- د متصل: هغه مد ته ويل کيږي چي حروف مده راغلي وي ساکن وي او ماقبل يې له خپله جنسه وي او همزة يې

د عين د سر په شان وي ، د مثال په ډول :- ﴿ جَاءَ ، شَاءَ ، سَاءَ ﴾ ، ځکه متصل ورته ويل کيږي چي همزة او حرف مد دواړه په يوه کلمه کي دي .

د متصل مد حکم: لکه مخکي چي مو وويل متصل مد کول واجب دی يعني پر بشودونکی يې مسؤل دی ځکه چي متصل مد د ټولو علماوو په اتفاق واجب دی او امام جزري رحمة الله عليه فرمايلي دي چي د متصل مد قصر ما په هيڅ ځای کي نه دی موندلی ، نو مد واجب هم ورته ويل کيږي .

۲- د منفصل: هغه مد ته ويل کيږي چي تر حروف مده وروسته همزة د الف يا د لکړي په شکل وي ، ځکه منفصل ورته ويل

کيږي چي همزة او حرف مد په جلا جلا کلمو کي نغښتي دي، لکه [بِمَاءٍ أَنْزِلَ ، فِي أَنْفُسِكُمْ] ، نوموړي ته مد جائز هم ويل کيږي .
د متصل او منفصل مدونو توپير :-

۱- د پيوست مد د مد علامه پندډه ﴿ ﴾ او د ناپيوست مد علامه نری ﴿ . ﴾ وي .

۲- د پيوست مد همزة يعني د مد سبب د عين د سر په شان [ء] وي او د نا پيوست مد همزة يعني د مد سبب د الف په شان ﴿ آ ﴾ وي ، لکه : ﴿ شَاءَ ، جَاءَ ، قُولُوا ءَامَنَّا ﴾ .

۳- په پيوست مد کښي حرف مد او سبب د مد دواړه په يوه کلمه کښي وي لکه : ﴿ جَاءَ ، سُوءَ ، سَاءَ ﴾ او په نا پيوست

مد کښي حرف مد په يوه کلمه کښي وي او د مد سبب يې په بله کلمه کښي وي لکه : ﴿ فِي أَنْفُسِكُمْ ، وَمَا أَنْزَلَ ﴾ .

۳- د لازمي کلمي مخفف: هر کله چي تر حروف مده وروسته ساکن حرف راسي په دې شرط چي د دغه ساکن حرف سکون

اصلي وي عارضي نه وي ، لکه:- [ءَآلِئْنَ] ، نوموړی مد په ټول قران الکریم دا غه يو ځای دی ، مخفف (سپک) .

۴- د لازمي کلمي مثقل: هر کله چي تر حروف مده وروسته مشدد حرف په داغه کلمه کي راسي، لکه:- [وَلَا الضَّالِّينَ دَابَّةَ]

او داسي نور.... مثقل (دروند) .

(حروف مقطعات)

حروف مقطعات:- حروف مقطعات ۱۴ حروف دي ، چي عبارت دي:-

له (الف ، الميم ، النون ، القاف ، الكاف ، الطاء ، اللام ، العين ، الحاء ، الراء ، الصاد ، الهاء ، الياء ، السين) .

چي مجموعه يې په داسي ډول ده (مَنْ قَطَعَكَ صَلُّهُ سُحَيْرًا) .

د نوموړي حروفو نه معنی او نه هم تلفظ په نورو حروفو کي دا خپلېدای سي ، ځکه ورته مقطعات ويل کيږي چي دنورو

حروفو څخه جلا دي ، حروفِ مقطعات پر دوو برخووېشل شوي دي:-

۱:- هغه حروف چي په تلفظ کي دوه دوه حروف راځي لکه:- طا ، يا ، را ....

۲:- هغه حروف چي په تلفظ کي درې درې حروف راځي لکه:- سين ، صاد ، عين ....

۵:- **مدلازم حرفي مثقل**: هرکله چي تر حروف مده وروسته د حروف مقطعاتو څخه هغه حروف راسي چي په تلفظ کي درې

درې دي او مشدد وي د لته نو پر دغه حرف مد لازم حرفي مثقل کيږي ، لکه:- (الْمَ...)...

۶:- **مدلازم حرفي مخفف**: هر کله چي تر حروف مده وروسته د حروف مقطعاتو څخه هغه حروف راسي چي په تلفظ کي دوه

دوه حروف ځني جوړيږي، ساکن وه مشدد نه وه دلته نو مد لازم حرفي مخفف کيږي، لکه:- د سورت يوسف په سر کي (الرا).

۷:- **مدلازمي**: و هغه مد ته ويل کيږي چي د مده يا د لين د توري څخه وروسته لازمي سکون راغلی وي .

لکه:- ﴿ ن وَالْقَلَمِ ، الْم ، ﴾ .

۸:- **عارضی مد**: عارضی مد و هغه مد ته ويل کيږي چي د مد سبب يې عارضی وي يعني د مد د توري څخه وروسته سکون عارضی

وي يعني د وقف له کبله منع ته راغلی وي کله: ﴿ نَسْتَعِينُ ، حَاطِئِينَ ، مُسْتَهْزِئُونَ ، الرَّحِيمِ ﴾ د وقف په حال کي .

د عارضی مد اندازه : د مد په اندازه کي يې درې طريقي سته :-

لومړی طريقه :- داچي طول پکښي وسي يعني درې الفه مد پر وسي چي شپږ حرکته کيږي.

دوهمه طريقه :- داچي توسط پکښي وسي يعني څلور حرکته مد پر وسي .

درېمه طريقه :- داچي قصر پکښي وسي يعني دوه حرکته مد پرې وسي البته دغه عارضی مد يوازې د وقف يعني د درېدو په

وخت کښي راځي .

د مد عارض و جهوات څلور حالات سورة الفاتحه :-

فصل کل					
کلمه	الرحيم	الرحيم	العالمين	الرحيم	يوم الدين
موقوف عليه حرف	ميم مکسوره	ميم مکسوره	نون مفتوح	ميم مکسوره	نون مکسوره
ضربي و جهوات	×۴	×۱۶=۴	×۴۸=۴	×۱۹۲=۳	×۷۶۸=۴
کلمه	نستعين	المستقيم	الضالين		
موقوف عليه حرف	نون مضموم	ميم مفتوح	نون مفتوح		
ضربي و جهوات	×۵۳۷۶=۷	×۱۶۱۲۸=۳	۴۸۳۸۴=۳		

ستاسو ورور احمدياسير د دعاء په اميد دي

وصل كل					
يوم الدين	الرحيم	العالمين	الرحيم	الرجيم	كلمه
نون مكسوره	ميم مكسوره	نون مفتوح	ميم مكسوره	ميم مكسوره	موقوف عليه حرف
$\times 48 = 4$	$\times 12 = 4$	$\times 3$			ضربي و جوهات
		الضالين	المستقيم	نستعين	كلمه
		نون مفتوح	ميم مفتوح	نون مضموم	موقوف عليه حرف
		$3024 = 3$	$\times 1008 = 3$	$\times 336 = 7$	ضربي و جوهات

فصل اول وصل ثاني					
يوم الدين	الرحيم	العالمين	الرحيم	الرجيم	كلمه
نون مكسوره	ميم مكسوره	نون مفتوح	ميم مكسوره	ميم مكسوره	موقوف عليه حرف
$\times 192 = 4$	$\times 48 = 4$	$\times 12 = 3$		$\times 4$	ضربي و جوهات
		الضالين	المستقيم	نستعين	كلمه
		نون مفتوح	ميم مفتوح	نون مضموم	موقوف عليه حرف
		$12096 = 3$	$\times 4032 = 3$	$\times 1344 = 7$	ضربي و جوهات

وصل اول فصل ثاني					
يوم الدين	الرحيم	العالمين	الرحيم	الرجيم	كلمه
نون مكسوره	ميم مكسوره	نون مفتوح	ميم مكسوره	ميم مكسوره	موقوف عليه حرف
$\times 192 = 4$	$\times 48 = 4$	$\times 12 = 3$	$\times 4$		ضربي و جوهات
		الضالين	المستقيم	نستعين	كلمه
		نون مفتوح	ميم مفتوح	نون مضموم	موقوف عليه حرف
		$12096 = 3$	$\times 4032 = 3$	$\times 1344 = 7$	ضربي و جوهات

٩- مدبدل: هغه مد ته ويل كيري چي همزة يي پر حرف مد مخكي وي او دوه حركته مد پر كيري لکه: ﴿أُتُوا، آدَمَ، آَزَرَ﴾.

دمدبدل دنوم اېښودلو لامل: مد بدل ته له دې امله مد بدل ويل كيري چي په زياتو ځايونو كې حرف مد د همزة څخه بدل راغلی وي د اكثریت په اعتبار سره مد بدل ورته ويل كيري كه څه هم په ځينو ځايونو كې حرف د همزة څخه بدل نه وي راغلی

لکه: ﴿قُرْآنَ﴾ په سورة اسراء ٧٨ شمېره آية كې او لکه: ﴿إِسْرَائِيلَ﴾ د سورة بقره په ٤٠ شمېره آية كې (٧).

((وروستني مدونه (د مد لقبونه))

١- تمكين: و هغه مد ته وايي چي په يوه ځای كښي دوې ياء گاني وي لومړی يې متحرکه مشدده او دوهمه يې ساكنه وي .

لکه: ﴿عَلَيْنَ، وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ﴾ او د مد اندازه يې دوه حركته ده، د تمكين مد ته ځكه د تمكين مد ويل كيري چي تمكين د قدرت په معنی دئ او مشدد والي د ﴿ياء﴾ و ياء ته دا قدرت وركوي چي مد پرې وسي .

٢- عوض: و هغه مد ته ويل كيري چي پر تنوين د نصب يعني دوو زورو باندي وقف وسي نوموړی تنوين په الف سره بدلېږي او

دوه حرکتته مد پرې کيږي لکه: ﴿مَوْبِلًا، هُدًى، قَرِيبًا﴾ چې دغه کلمې د وقف په حال کې ﴿مَوْبِلًا، هُدًى، قَرِيبًا﴾ ويل کيږي. يواځې چې پر تاء تانيث يعني گړدی تاء ﴿ة﴾ باندي چې دوه زوره راسي هغه دوه زوره په الف سره نه بدلېږي بلکې دغه تاء تانيث په ﴿ه﴾ سره بدلېږي، لکه: ﴿بَقْرَةً﴾ چې د وقف په وخت کېني ﴿بَقْرَهُ﴾ ويل کيږي.

۳: - د تعظيم مد: چې د درنښت لپاره وي لکه: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ﴾، همدا ډول دې مد ته د مبالغې مد هم وايي البته دغه مد د هغه چا پر مذهب باندي دی چې د منفصل مد قصر کوي، النشر چې کومه حواله رانقل کړې ده په هغه کې د امام حفص رحمة الله عليه پر مذهب دغه مد نسته مگر الطيبة چې د امام حفص رحمة الله عليه مذهب رانقل کړې هغه ښيي چې دده پر مذهب نوموړی مد سته.

۴: - مد فرق: - وهغه ته ويل کيږي چې د استفهام او د خبر د توپيرونو په موخه منځته راغلی وي لکه: ﴿قُلْ أَأَلَذَّكَرِينَ﴾ الانعام ۱۴۳ آية او داسې نور...⁽⁸⁾

۵: - صلة: - د صلة په اړه تفصيلي بيان مخکې تېر سو.

(وقف)

وقف يو ثابت سوي قانون دی.

۱: - په آيت، سره دليل (وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا) د دې تفسير حضرت علي (رض) په، مَعْرِفَةَ التَّجْوِيدِ أَوْ مَعْرِفَةَ الْوَقُوفِ، سره وکړی يعني پېژندل د تجويد دي او پېژندل د وقفو دي دا دی وقف پکښي ذکر سو.

۲: - حديث شريف سره دليل حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنه وايي چې پر پېغمبر صلى الله عليه وسلم باندي كله قرآن شريف نازل سو ده مبارک به مور ته وويلی او بيا به مور پوښتنه ور څخه وکړه چې مور پر کومو ځايو باندي وقف وکړو ده مبارک به هغه ځايونه را ښوول. **دوقف لغوي معنی:** وقف په لغت کېني بندوالي، درېدل، ته وايي.

دوقف اصطلاحي معنی: وقف په اصطلاح کېني د کلمې وروستی توری ساکنول دي چې د ساه او ږغ پرېوالی ورسره کيږي. د وقف او وصل ترمنځ حالت ته سکتته وايي يعني د وقف په وخت کې ساه او ږغ دواړه پرې کيږي او نوې ساه اخستل کيږي مگر د وصل په وخت کې ساه او ږغ نه پرې کيږي او نه ساه تازه کيږي.

دوقف حکم: د قرانکريم پر الفاظو وقف کول جائز دي البته چې مانع شتون ونه لري يعني پر داسې ځای وقف کول نه وي چې معنی ته تاوان پکښي رسيږي.

(دوقف ډولونه)

وقف پر څلور ډوله دی چې د لاندي ډولونو څخه عبارت دي :-

۱- اختياري وقف، ۲- اضطراري وقف، ۳- انتظاري وقف، ۴- اختياري وقف.

د اختباري وقف تعريف: اختباري وقف د هغه وقف څخه عبارت دئ چې قاري پر داسي ځای باندي وقف وکړي چې اصلاً د وقف ځای نه وي بلکي د نوموړي وقف څخه يې موخه دا وي چې وقف د تعليم لپاره وکړي او يا دغه ځای د اختبار لپاره وي البته دغه وقف په اثبات د حرف وکړي .

لکه :- « ايدي » لفظ په « واذکر عبدنا ابراهيم و اسحق و يعقوب اولي الايدي » چې وقف په اثبات سره سوی دئ يعنې وروستی ياء حذف سوې نه ده بلکي ثابته پاته سوې ده .
او يا وقف په حذف سره سوي وي لکه :- « واذکر عبدنا داود اذ الايد » چې دلته هم د ايد پر لفظ باندي وقف سوی دئ البته ياء حذف سوې ده ، و نوموړي وقف ته له دې امله اختباري وقف ويل سوی دئ چې قاري د دې وقف په مټ اورېدونکي ته د جواب اخبار (خبر) ورکوي .

د اضطراري وقف تعريف: و هغه وقف ته ويل کيږي چې لوستونکئ دساه تنگی يا د نورو ستونزو له امله وقف ته ضرورت پيدا کړي په دې صورت کي لوستونکي ته وقف کول جائز دي مگر هڅه دي وکړي چې پر هغه کلمه باندي وقف وکړي چې د معنی فساد پکښي منځته رانسي او د وقف څخه وروسته دي له يوې مخکنی مناسبې کلمې څخه پيل وکړي لکه د ضرورت په وخت کي وقف د « اَلْفَحْشَاءِ » پرکلمه باندي د « وَيَهْيُ عَنِ اَلْفَحْشَاءِ » په مبارک آيت کي لوستونکي ته پکار ده چې د اضطرار د لري کېدو وروسته نوموړی مبارک آيت له سر څخه شروع کړي .

يعنې د « وَيَهْيُ عَنِ اَلْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ » څخه بايد شروع وکړل سي .

و نوموړي وقف ته ځکه اضطراري وقف ويل سوی دئ چې اضطرار اړتيا ته وايي دلته هم قاري وقف کولو ته اړ سوی دئ .
د انتظاري وقف تعريف: د هغه وقف څخه عبارت دئ چې پر داسي کلمه باندي وقف وکړل سي چې د قاريانو ترمنځ يې په تلفظ کي اختلاف وي د دې لپاره وقف وکړي تر څو دا په ډاگه سي چې قاري د کوم قراءه تقليد کوي .
انتظاري له دې امله ورته ويل سوی دئ چې استاذ شاگرد ته انتظار کوي چې کوم ډول قراءه وايي .

د اختياري وقف تعريف: د هغه وقف څخه عبارت دئ چې لوستونکی په خپله خوښه پر يو ځای باندي وقف وکړي پرته له دې چې د سوال جواب ووايي او يا وقف کولو ته اړسي .

ځکه ورته اختياري وقف ويل کيږي چې لوستونکی نوموړی وقف په خپل اختيار باندي کوي .

(د اختياري وقف ډولونه)

پاته دي نه وي چې نوموړي وقف پر ۵ ډولونو باندي وېشل سوی دئ چې د لاندي ډولونو څخه عبارت دي :-
۱- تام وقف ، ۲- حسن وقف ، ۳- کافي وقف ، ۴- قبيح وقف ، ۵- صحيح .

۱- **تام وقف:** هغه وقف ته ويل کيږي چې کلام لفظاً او معناً د دغه وقف په پای سره پوره کيږي او د ما بعد سره تعلق ونه لري .
لکه :- « قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ » .

۲- **حسن وقف:** و هغه وقف ته ويل کيږي چې کلام د معنی له پلوه پوره وي مگر د لفظ په لحاظ د ما بعد سره تړاو ولري .

پر هغه باندي وقف کول ښه دي مگر احسن ﴿ ډېرښه ﴾ وصل له ما بعد سره دئ لکه ﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ﴾ چي وقف د الله په کلمه باندي حسن ﴿ ښه ﴾ دئ مگر وصل د ﴿ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ سره احسن ﴿ ډېرښه ﴾ دئ .

۳- کافي وقف : و هغه وقف ته ويل کيږي چي کلام د لفظ له پلوه پوره وي مگر د معنی په لحاظ د ما بعد سره اړه ولري چي وقف پر هغه کافي او ښه دئ لکه په ﴿ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴾ په دې ځای کښي وقف کافي او ښه دئ .

۴- قبيح وقف : و هغه وقف ته ويل کيږي چي کلام د معنی او لفظ له پلوه د ما بعد سره ټينگه او کلکه اړه ولري او د وقف له کبله د دې مبارك آيت په معنی کښي فاحش ﴿ بد ﴾ بدلون منځته راځي لکه په ﴿ وما خلقت الانس والجن الا ليعبدون ﴾ کي چي په دې مبارك آيت کي د و ﴿ وَالْانْس ﴾ پر کلمه باندي وقف وسي دا وقف قبيح دئ .

۵- صحيح وقف : چي پر رموز باندي وقف وسي لکه:- (ط ، ج ، ص) او داسي نور...

(دوقف په حالتونو کي بدلون)

د وقف په حالتونو کي بدلون پر څلور ډوله دئ چي د لاندي ځايونو څخه عبارت دي :

۱- وقف په اسکان سره : وقف په اسکان سره د کلمې د وروستي توري د ساکنولو څخه عبارت دئ البته چي حرکت ولري لکه:- (ك)

په ﴿ فسبح بحمدربك ﴾ کي چي ﴿ ك ﴾ زور لري په حالت د وقف کي ﴿ فسبح بحمد ربك ﴾ ويل کيږي يعني په وړغندي سره ويل کيږي.

۲- وقف په ابدال سره : د حرف په بل حرف سره د بدلولو څخه عبارت دئ لکه د تانيث تاء بدلول په ها باندي لکه : ﴿ صَلَوة ﴾

چي د وقف په حالت کي حالت کي صلواهُ تلفظ کيږي ، او ياد دوو زورو بدلول دي په الف سره لکه : ﴿ رَحِيْمًا ، شُكُورًا ﴾ چي د وقف په حالت کي ﴿ رَحِيْمًا او شُكُورًا ﴾ ويل کيږي .

۳- وقف له اشمام سره : اشمام د تجويد په علم کي عبارت دئ د توري له ساکنولو څخه د وقف په حالت کي سره د شونډو د

اشارې د پېښ ولوري ته وي لکه په آخري ﴿ ن ﴾ د ﴿ نَسْتَعِينُ ﴾ کي چي د وقف په وخت کي شونډي پرې راټولېږي او د ضمي لوري ته يې له رغه څخه اشاره کيږي .

۴- روم : د حرکت د درمي برخي له تلفظ کولو څخه عبارت دئ ، يعني دا چي د وقف په وخت کي د حرکت دوه ثلثه (درمي) ساقط کړي او يو ثلث (دريمه) تلفظ کړي .

يادونه : اصل په وقفونو کښي اسکان دئ پاته دي نه وي چي روم او اشمام په اصلي حرکت کښي تر سره کيږي نه په عارضي حرکاتو کښي او همدا ډول پر گردی تا باندي هم روم او اشمام نه کيږي يعني پر عارضي حرکاتو او گردی تاء باندي اشمام او روم نا جائز دئ بله خبره داده چي روم په ضمه او کسره دواړو کي تر سره کيږي او اشمام يوازي په ضمه کي اجراء کيږي .

(دوقف علامې)

د وقف ځايونو ته پاملرنه د تجويد د علم له مهمو برخو څخه شمېرل کيږي د وقف علامې په لاندي ډول دي :-

۱- م : د لازم وقف علامه ده د وقف نه کولو په صورت کښي په معنی کي نيمگرتيا يا تاوان پيدا کيږي .

- ٢-ط : د مطلق وقف علامه ده يعني وقف کول احسن دئ يعني ډيره ښه دئ له دې ځايه څخه بايد تير نسو .
- ٣-ج : د جائز [کافي] وقف علامه ده په دې ځای کې وقف او وصل دواړه روادې مگر وقف ښه دئ .
- ٤-ز : د مجوزو وقف علامه ده چې وقف او وصل يې دواړه جائز دي مگر په وصل سره ويل يې ښه دي .
- ٥-ص : د مرخص وقف علامه ده په ځينو ځايونو کې چې آيات شريف اوږد وي او نفس [ساه] د لوستلو د دوام توان ونه لري- کولای سي چې په دې کلمه باندي وقف وکړي يې له دې څخه چې لوستل سوې کلمه بيا تکرار سي .
- ٦-لا : د قبيح وقف علامه ده ځکه په دې ځای باندي په وقف کولو سره معنی توپير کوي نو پکارده چې وقف ونه سي، که چيري د نفس دنه رسېدوله امله وقف وسو نو لازمه ده چې وقف سوې کلمه له سره شروع کړي مگر د آيات په آخر کې داحکم نه دئ.
- ٧-ک : د کذالك په معنی دئ يعني د مخکې آيات د حکم په شان دئ .
- ٨-ق : د اعلامه چې د ځينو علماوو په آند دلته وقف کول جائز دي خو وقف نه کول ښه دي .
- ٩-قلا : يعني وقفه مه کوئ .
- ١٠-قف : يعني وقف وکړه .
- ١١-صلي : يعني وصل وکړه وصل تر وقف غوره دئ .
- ١٢-وقفه : د اوږدې سکتې علامه ده او د قرأت د علم په اصطلاح کې سخته او وقفه سره قريب المعنی ﴿ په معنی کې نژدې دي ﴾ مگر په اصطلاح کې سخته وصل ته او وقفه وقف ته نژدې ده .
- ١٣-س : د سکتې علامه ده چې رغ يې د ساه څخه پريکوي .
- ١٤-﴿ ۞ ﴾ : دائره د مطلق آيات علامه ده که چيري فقط دا علامه وي وقف دي وکړل سي او که چيري پر سر يې ﴿ لا ﴾ وي بيا يې وصل هم جائز دئ .
- ١٥-٥ : د نوموړي علامې حکم د دائرې د علامې د حکم په څېر دئ .
- ١٦-صل : يعني وصل وکړه .
- ١٧-٥ :- د معانقه وقف علامه ده چې په حاشيه کې ﴿ مع ، يا معاً ﴾ ليکل سوی وي .
- معانقه :-** په لغت کې دغاړي کيدلو او يو د بل سره غير په غير کيدلو ته وايي .
- مگر په تجويد کې کله چې دوه وقفونه څنگ پرڅنگ راغلي وي هغه ته معانقه وقف ويل کيږي .
- د معانقې حکم :-** حکم يې دادئ چې که چيري په اوله کلمه کې وقف وکړو دوهمه کلمه بايد په وصل سره ولوستل سي .
- د مثال په ډول ﴿ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ ﴾ په هر ځای چې تلاوت کونکئ و دريږي پر هغه بل ځاي به نه دريږي او نه به پر دواړو ځايونو وقف کوي او نه به پر دواړو ځايو باندي وصل کوي .

(د معائنې شمېر په قرآن کریم کې)

دا چې معانقه به په قرآن کریم کې خو ځایه راغلې وي علماء یې په اړه په یوه خوله نه دي بلکې د متقدمینو په آند معانقه په قرآن کریم کې شپاړس ځایه راغلې ده چې وروسته به یې ځایونه په گوته سي او د متاخرینو علماؤ له آند د دغه شپاړسو ځایونو تر څنګ اتلس ځایه نوره هم راغلې ده .

په لاندې جدولونو کې په لومړي جدول کې هغه شپاړس ځایونه مطالعه کړئ چې د متاخرینو او متقدمینو علماؤ پرې اتفاق دی او په دوهم جدول کې هغه اتلس ځایونه مطالعه کړئ چې یوازې د متاخرینو علماؤ له آند معانقه سته او د متقدمینو له آند پر نوموړو ځایونو باندې معانقه نسته البته دغه جدولونه په خپل وار سره کتلاي سئ:-

هغه ځایونه چې د متقدمینو او متاخرینو علماؤ پرې اتفاق دی			
شمېره	سورة	رکوع	آیه
۱	البقرة	۲۴	۱۹۵
۲	آل عمران	۱۷	۱۷۱
۳	المائدة	۶	۴۱
۴	الاعراف	۱۱	۹۱
۵	التوبة	۱۳	۱۰۱
۶	ابراهيم	۲	۹
۷	الفرقان	۳	۳۲
۸	الفرقان	۵	۵۵
۹	الشعراء	۱۱	۲۰۸
۱۰	الاحزاب	۲	۱۳
۱۱	الزخرف	۱	۲
۱۲	الدخان	۱	۲
۱۳	محمد	۱	۴
۱۴	الطلاق	۲	۱۰
۱۵	القلم	۲	۴۰
۱۶	المدثر	۲	۳۶

هغه ځایونه چې یوازې د متاخرینو له آند معانقه پرې کېږي			
شمېره	سورة	رکوع	آیات
۱	البقرة	۱	۲
۲	البقرة	۱۱	۶۶
۳	البقرة	۸	۱۵۰
۴	آل عمران	۳	۳۱
۵	المائدة	۵	۳۱
۶	الاعراف	۲۱	۱۶۳
۷	الاعراف	۲۳	۱۷۲
۸	الاعراف	۲۳	۱۸۸
۹	هود	۴	۴۶
۱۰	الفرقان	۱	۴
۱۱	القصص	۴	۳۵
۱۲	الاحزاب	۸	۶۰
۱۳	المؤمن	۸	۶۹
۱۴	الدخان	۳	۴۴
۱۵	الفتح	۴	۲۹
۱۶	الممتحنة	۱	۳
۱۷	الانشقاق	۱	۱۴
۱۸	القدر	۱	۴

۱۸: وقف النبي (ص): - د نوموړي وقف چې په احاديثو کې یې د پیغمبر (ص) څخه ثبوت راغلی دی د دې ځای د صحابي څخه چې مور په مسجد نبوی کې ناست وو چې پیغمبر (ص) تلاوت کوی چې د لته یې وقف وکړ -

- مثال يې (قَسَبَحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَأَسْتَغْفِرْهُ) النصر آية ۳۰ .

۱۹: وقف جبرائیل:- دا دغه معنی ورکوي چې جبرائیل (ع) په تلاوت کولو کې ونبي کریم (ص) ته وقف کړی دی نو دا دوقف جبرائیل په نامه یادېږي ، مثال يې (قُلْ صَدَقَ اللَّهُ) آل عمران آية ۹۵ کې راغلی دی .

۲۰: وقف غفران:- دا وقف د بخښني په معنی دی يعني د دې آیاتونو مضمون او تفسیر د بخښني اياتونه دي .

مثال يې (أُولَئِكَ الَّذِينَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَدْرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ) يس آية ۸۱ .

۲۱: وقف منزل:- کله چې حضرت عثمان رضی الله تعالیٰ عنه ۷ کتابان د قرآن الکریم لپاره مقرره کړه نوموړو کتابانو قرآن عظیم الشان په اووه شپې او ورځې وليکي نو هره شپه او ورځ ته يې وقف منزل ويل کيږي ، کوم چې د قرآن الکریم ۷ منزله بلل کيږي مثال يې په (سورة يس (۳۰) آیت) کې دی .

(دوقف ګټې)

په وقف کولو کې زياتي ګټې نغښتي دي د مثال په ډول يو څو دانې يې په لاندي ډول وړاندي کوو :-

لومړی: ښکاره ده چې په يوه ساه سره ټوله مطلوبه تلاوت شونې نه وي وقف کول و تلاوت کونکي ته اجازه ورکوي تر څو د نوي

ساه په اخستلو سره د بيا لپاره تلاوت پيل کړي او که د وقف اجازه نوي نو تلاوت کونکي ته به تلاوت کول گران کار سي .

دوهمه ګټه: که چېرې تلاوت کونکي ته په تلاوت کې يو ډول ستونزه پېښه سي کولای سي چې د وقف په مټ خپله ستونزه حل کړي او بېرته خپل تلاوت پيل کړي .

درېمه ګټه: وقف کول تلاوت کونکي د معنی د غلطۍ څخه ژغوري د بيلگي په ډول که تلاوت کونکي پر لانديني آيات باندي وقف

و نه کړي په ښکاره غلطي (لحن جلي) کې به ښکېل سي : لکه ﴿ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴾ ﴿ لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ ﴾ الحشر الاية ۷ - ۸ .

(وصل)

وصل د دوو کلمو ربط يعني يو ځای کولو ته وايي او د وقف ضد دی يا په بل عبارت وصل د دوو کلمو يو ځای کولو ته وايي په داسې ډول چې رغ (آواز) او ساه پرې نه سي .

(سکته)

سکته د تلاوت په جريان کې د ساه اخستلو پرته د لږ وخت آواز بندولو ته وايي چې د غه آواز د يوې کلمې په ويلو سره بند کړي نو موږ ويلای سو چې پر دغه کلمه باندي سکته وسوه يا په بل عبارت د وقف او وصل منځنی حالت ته سکته وايي .

(دسکتې ډولونه)

سکته پر دوه ډوله ده چې د لاندي ډولونو څخه عبارت دي :

۱:- معنوي سکته **۲:- لفظي سکته** .

۱- معنوي سکته: په کومو ځايو کې چې د دوو کلمو د يو ځای کېدو سره په معنی کېني د التباس د واقع کېدلو احتمال وي په

هغو ځايونو کې چې کومه سکته کېږي هغې سکتې ته معنوي سکته وايي .

لکه: ﴿ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ﴾ (سکته) قَيِّمًا لِيُنْذِرَ ، مِنْ مَّرْقَدِنَا ﴿سکته﴾ هَذَا ، وَقِيلَ مَنْ ﴿سکته﴾ رَاقٍ ، كَلَّا بَلَّ ﴿سکته﴾ رَانَ ﴿سکته﴾ په ټوله قرآنکریم کېني داغه څلور ځايه معنوي سکته سته .

۲- لفظي سکته: کله کله سکته د همزي دصفا او محقق ادا کولو په غرض سره کيږي دې سکتي ته لفظي سکته وايي او د حفص ﴿ رح ﴾ په طريقه سره په قرآنکریم کي هيڅ ځای لفظي سکته نسته .

(اجتماع ساکين)

(د دوو ورغندي لرونکو تورو يو ځای کېدل)

د ساکينو اجتماع يعنې د دووساکنو حروفو يو ځای کېدل چي په يوه کلمه کي وي يا په دوو کلمو کي وي پر دوه ډوله دي چي د لاندي ډولونو څخه عبارت دي:-

۱- علي حده ۲- علي غير حده .

۱- علي حده : علي حده اجتماع دې ته وايي چي اول ساکن توري مده وي او دواړه ساکن توري په يوه کلمه کېني وي ، د ساکينو

دغه اجتماع علي حده ده يعنې پر خپله اندازه او حالت باندي برابره ده او دغه د ساکينو اجتماع رواه لکه: ﴿ ءَأَلْسِنَ ، الْمَرِّ ﴾ ، وَلَا أَلْضَالِينَ ﴿تَعْلَمُونَ﴾ .

البته د دې دوو شرطونو په شتون کېني او که يو د دې دوو شرطونو څخه موجود نه وي نو د ساکينو اجتماع علي غير حده اجتماع ده نوموړي اجتماع جائز نه ده .

۲- علي غير حده : علي غير حده دې ته وايي چي اول ساکن توري مده وي او دواړه ساکنه په يوه کلمه کېني نه وي او يا اول ساکن

توري مده نه وي يا دواړه ساکنان په يوه کلمه کېني نه وي دغه د ساکينو اجتماع علي غير حده اجتماع ده يعنې د خپل حالت او اندازې څخه وتلې او دغه د ساکينو اجتماع نه ده جائز .

(د ساکينو علي غير حده اجتماع د پاي ته رسېدو لاري)

د ساکينو علي غير حده اجتماع په څو لارو سره پاي ته رسيږي چي د لاندينيو لارو څخه عبارت دي :-

لومړی : که چيري په دوو ساکنو تورو کېني اول ساکن توري مده وو خو دوهم ساکن په بله کلمه کېني وو اول ساکن يعنې مده

توري حذفیږي ، لکه : ﴿ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ ، وَمَا فِي الْأَرْضِ ﴾ .

دوهمه : که چيري په دوو ساکنو تورو کېني اول ساکن توري د جمعې ميم وو ضمه (پېښ) ورکول کيږي لکه: ﴿ عَلَيْكُمْ الْقِتَالُ ﴾ .

درېمه : که چيري په دوو ساکنو تورو کېني اول ساکن توري د لين واو وو البته دغه واو د جمع لپاره راغلی وو دغه واو ته هم ضمه

(پېښ) ورکول کيږي ، لکه : ﴿ فَلَا تَخْشَوْا النَّاسَ ﴾ .

څلورمه : که چيري په دوو ساکنو تورو کېني اول ساکن توري د حروف جرمن وو يعنې د من نون وو لومړی ساکن يعنې نون

ته زور ورکول کيږي . لکه : ﴿ مَنِ اللَّهُ وَفَضِّلِ ﴾ .

پنجمه: که چیري په دوو ساکنو تورو کښي اول ساکن توری د ﴿ اَلَمْ ﴾ ميم وو هغه ته هم زور ور کول کيږي .
لکه : ﴿ اَلَمْ اَللهُ لَا اِلَهَ اِلَّا هُوَ ﴾ .

شپږمه: که چیري په دوو ساکنو تورو کښي په پورتنیو صورتونو کښي یو لاهم نه وو نو بیا اول ساکن توري ته زېر ورکول کيږي .
لکه : ﴿ قُلِ ادْعُوا اللهَ ، اَوْ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ ، اِنْ ارْتَبْتُمْ ، اَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ ﴾ .

(د همزې بیان)

همزة د هجاء د تورو څخه یو توری دی چې کله د الف په بڼه لیکل کيږي او کله د عین د سر په څېر لیکل کيږي پر دوه ډوله ده چې د لاندې ډولو څخه عبارت دي :-

۱- وصلي همزة: هغه همزة ده چې د کلام په پیل کې ثابت پاتېږي ، په درج کې ساقطېږي او د وصل په حالت کې حذفېږي .
نوموړې همزة په اسم ، فعل او حرف دريو سرو کې راځي .

وصلي همزة په فعل کې : فعل پر درې ډوله دی چې د ماضي ، مضارع او امر څخه عبارت دی .
وصلي همزة په ماضي او امر کې راځي او په مضارع کې نه راځي ، ماضي چې ثلاثي ، رباعي ، خماسي او سداسي راځي خو دغه همزة په خماسي او سداسي ماضي کې راځي د خماسي مثال لکه :- [ان الله اصطفىء آدم ونوحا] .
د سداسي مثال لکه :- [واذا استسقى موسى لقومه] .

وصلي همزة په امر کې راځي البته په ثلاثي ، خماسي او سداسي صيغو کې .

د ثلاثي مثال لکه : [ادع الي سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة] د خماسي مثال لکه : [فقلنا اضرب بعصاك الحجر] .

د سداسي مثال لکه : [فقلت استغفروا ربكم انه كان غفارا] .

په فعل کې د وصلي همزې حکم : کومه وصلي همزة چې په فعل کې راسي هر ډول فعل چې وي يعني ماضي وي او که امر و دريم حرف ته يې کتل کيږي که يې دريم حرف پېښ لرونکی وو دغه همزة به مضمومه وي لکه : [ادع] اوکه يې دريم حرف زېر لرونکی وو دغه همزة به مکسوره وي لکه [اضرب] .

که يې دريم حرف زور لرونکی وو دغه همزة زېر لرونکې راځي لکه : [اذْهَبْ] .

پاملرنه: پاته دي نه وي چې که په فعل کې دريم حرف زور لرونکی وو همزة يې زېر لرونکې راځي او زور لرونکې نه راځي لامل يې دا دی چې که چیري زور لرونکې راسي د مضارع سره به ورته والی رامنځته سي يعني دغه نوموړی فعل به د مضارع څخه نه توپيرېږي ځکه په مضارع کې وصلي همزة نه راځي .

وصلي همزة په اسم کې : وصلي همزة په اسم کې پر دوه ډوله راځي چې د لاندې ډولونو څخه عبارت دي :-

۱- قياسي **۲- سماعي** .

قياسي وصلي همزة: قياسي وصلي همزة د خماسي او سداسي فعلونو په مصدرنو کې راځي د خماسي مثال لکه : [وحرموا مارزقهم]

الله افتراء علي الله [او د سداسي مثال لکه : [والله عزير ذوانتقام] .

د قياسي وصلي همزې حکم : په دغو ځايونو کي چي همزة په پيل کي راسي کسره يې واجب ده .

سماعي وصلي همزة : سماعي وصلي همزة په قرانکريم کي په اوو اسمونو کي راځي چي د لاندي ځايونو څخه عبارت دي :

﴿ ابن - ابنة - امرؤ - امرأة - اثنين - اثنتين - اسم ﴾ مثالونه يې په لاندي ډول دي .

د سماعي وصلي همزې مثالونه			
کلمه	مثال	سورة	آيات
ابن	[اسمه عيسى ابن مريم وجيها في الدنيا والاخرة]	آل عمران	٤٥
ابنت	[ومريم ابنت عمران]	التحريم	١٢
امرؤ	[ان امرؤ هلك ليس له ولد]	النساء	١٢٨
امرات	[وضرب الله مثلا للذين ءامنوا امرت فرعون]	التحريم	١١
اثنين	[اثنان ذوا عدل]	المائدة	١٠٦
اثنتين	[فانفجرت منه اثنتا عشرة عينا]	البقرة	٦٠
اسم	[ومبشرا برسول ياتي من بعدي اسمه احمد]	الصف	٦

د سماعي وصلي همزې حکم : د نوموړي همزې حکم دا دی چي په ټولو ځايونو کي به زېر لرونکې راځي .

يادونه : قياسي وصلي همزة و دې ته وايي چي د قانون لمخي همزة په لفظ کي راغلې وي او دليل پرې موجود وي او سماعي

وصلي همزة ودې ته وايي چي د قانون لمخي منځته نه وي راغلې بلکي د عربو څخه يې اورېدنه سوې وي .

وصلي همزة په حرف کي : وصلي همزة په حرف کي يوازي په ال کي راځي .

کلمه کله پرته له ال څخه راتلای سي او کله نه سي راتلای چي مخکي يې پوره بيان وسو .

په حرف کي د وصلي همزې حکم : په حرف کي چي وصلي همزة راسي تل به زور لرونکی وي بل هيڅ حرکت نه قبلوي .

(قطعي همزة)

٢:- قطعي همزة : هغه همزة ده چي د کلام په درج کي نه حذفېږي بلکي په پيل کي هم ويل کيږي او په وصل کي هم ويل کيږي

لکه همزة د ﴿ أَنْعَمْتَ ﴾ څکه ورته قطعي همزة ويل کيږي چي نوموړې همزة د وينا پر مهال حروف قطعه کوي يعني پرېکوي

يې ، همدا ډول نوموړې همزة زور لرونکې راځي لکه پورتنئ مثال، زېر لرونکي راځي لکه [انا] ، پېښ لرونکي راځي لکه: [أتوا]

، د کلمې په سر کي راځي لکه پورتنئ مثالونه يې ، په منځ کي راځي لکه : [سئلت] او په پای کي راځي لکه : [جاء] .

د همزې حکمونه :- همزة څو حکمونه لري چي ځيني يې په لاندي ډول دي :-

١:- حذف : حذف و دې ته وايي چي همزة له منځه ولاړه سي لکه : [أَعْدُ] چي په اصل کي [أَعْدُ] يعني دوې همزې وي خو

د صرفي قانون لمخي يوه همزة حذف سوه .

٢:- تسهيل : تسهيل و دې ته وايي چي همزة دهمزې او د ماقبل د حرکت څخه د پيدا کېدونکي حرف تر منځ وي مثلاً زور څخه

پیدا کږدونکئ توری الف دئ او د پېښر څخه پیدا کږدونکئ توری واو دئ او د زېر څخه پیدا کږدونکئ توری یاء ده لکه: ﴿ءَأَعْجَمِيَّ﴾.

۳- ابدال: ابدال دې ته وايي چې همزة د علت په توري ﴿حرف مده﴾ سره بدله سي لکه: ﴿ءَامِنٌ، اِيْمَانًا، اَوْثَمِنَ﴾.

د همزې او الف توپير: الف هغه توری دئ چې تل ورغندی لرونکئ وي او بېله ژب بندئ ادا کيږي او همزة هغه توری دئ چې حرکت قبلوي خو کوم وخت چې ساکن سي د ادا پرمهال بېله ژب بندئ نه ادا کيږي.

(همزة په اعتبار د محل)

همزة په اعتبار د محل پر دوه قسمه ده چې په لاندي ډول ده:-

۱- همزة اصلي ۲- همزة زائده.

۱- همزة اصلي: هغه همزة ده چې په مقابل د (ف ، ع ، ل) راغلې وي ، لکه : (امر ، سأل ، قرأ) .

۲- همزة زائده: هغه همزة ده چې په مقابل د (ف ، ع ، ل) کي نه وي راغلې، لکه : (اکرم) کَرَمَ اصلي حروف دي او همزة زائده راغلې ده .

(همزة په تفصیلي ډول)

همزة په تفصیلي ډول پر ۵ قسمه ده :-

۱- چې دواړه همزې متحرکي قطعي وي ، لکه : (ءانزل) .

حکم يې : بايد تسهيل په کښي وکړه سي .

۲- چې دواړه همزې متحرکي وي چې اوله يې متحرکه قطعي او دوهمه يې متحرکه وصلي وي ، لکه: (ءاستکبرت ، ءاطلع) .

حکم يې: بايد حذف اجرا سي .

۳- چې اوله همزة متحرکه قطعي او دوهمه يې غير متحرکه وي ، لکه : (ءآمن ، ءایمان) نو ويل يې داسي دي (آمن ، ایمان) .

حکم: بايد حذف او ابدال اجرا سي .

۴- چې دواړه متحرکه وي اوله همزة قطعي او دوهمه همزة وصلي وي، لکه: (ءالله ، ءالثن) نو ويل يې داسي دي (الله ، الثن) .

حکم يې: تسهيل او ابدال بايد وسي .

۵- چې اوله همزة متحرکه وصلي او دوهمه همزة غير متحرکه وي ، لکه : (رءايتموني) .

حکم: بايد حذف او ابدال اجرا سي .

(های ضمير)

های ضمير:- هغه هاء ته ويل کيږي چې نوموړي څلور شرطه په کښي داخل وي لکه:-

۱- نوموړې ها به د کلمې په اخر کي موجوده وي ، په مينځ يا د کلمې په سر کي به نه وي.

۲- نوموړې هابه د مذکر ها يي د مونث ها به نه وي .

۳- نوموړې ها به پر اصلي حروفو نه وي راغلې (زائده) به وي .

۴:- نومورې ها به په ماقبل کي مرجع ولري يعني يوشي ته به راجع کيږي .

د های ضمير لپاره څلور قواعد موجود دي ، چي دوه قواعد د حرکت په هکله دي او دوه قواعد نور د صلي په هکله دي:-

۱:- که چيري د های ضمير څخه مخکي کسره يا يايي ساکنه وه نو های ضمير مکسوره لوستل کيږي .

لکه :- (به اليه) مگر د دې قاعدې څخه څلور ځايونه مستسني دي ، چي په دوو کلمو کي مضمومه لوستل کيږي او په دوو

کلمو کي ساکنه لوستل کيږي ، په کومو کلمو کي چي مضمومه لوستل کيږي هغه دا دي .

۱: (وما انسنيه) په سورة الكهف کي ۲: (عليه الله) په سورة الفتح کي .

هغه ځايونه چي ساکنه په کبني لوستل کيږي ، ۳: (ارجه) دوه ځايه په سورة اعراف کي ۴: او (فالقه) په سورة النمل کي .

۲ قاعده:- که د های ضمير مخکي نه کسره وه او نه يايي ساکنه وه نومورې ها مضمومه لوستل کيږي ، لکه: (اخاه ، رأيتموه)

مگر د دې قاعدې څخه يوه کلمه مستسني ده چي په هغه کي مکسوره لوستل کيږي هغه دا ده (ويتقه) په سورة النور کي .

۳ قاعده:- که چيري د های ضمير مخکي او وروسته حرکت وو نو په های ضمير کي صله کيږي که يې ماقبل مضموم ؤ نو صله

د واو سره کيږي او که يې ماقبل مکسور ؤ نو صله د يا سره کيږي ، لکه (امره الى الله بوجهه سوء العذاب) مگر د دې قاعدې

څخه هم يوه کلمه مستسني ده چي هغه (يرضه لكم) په سورة الزمر کي .

۴ قاعده:- که د های ضمير مخکي او وروسته دواړه ساکن وه يا يې وروسته ساکن موجود ؤ نو په دې دريو صورتونو کي صله نه

کيږي ، لکه (منه الماء ، يعلمه الكتاب ، منه ايت) مگر يوه کلمه چي (فيه مهانا) ده د دې قاعدې څخه مستسني ده .

(قطع)

قطعه:- په لغات کي پرې کولو ته وايي ، او د تجويد په اصطلاح کي د تلاوت ختمولو ته قطعه وايي .

د وقف او قطعي ترمنځ فرق دا دی چي د وقف وروسته د تلاوت اراده موجوده ده ، او په قطعه کي وروسته اراده موجوده نه

وي ، نو قطع داسي ځای کول پکار دي چي سورة ختمه سي يا په سورة کي يو واقعه ختمه سي .

(په قرآن الکریم کي دهجاء د تورو شمېر)

د قرآن الکریم ټوله حروف درې سوه درويشت زره ، شپږ سوه ، يو اويا حرفه دي (۳۲۳۶۷۱) .^(۹)

د (ب) حرف (۱۱۲۲۸) ځلي په قرآنکریم کي راغلی دی

د (ث) حرف (۱۲۷۶) ځلي په قرآنکریم کي راغلی دی

د (ح) حرف (۹۷۳) ځلي په قرآنکریم کي راغلی دی

د (د) حرف (۵۶۴۲) ځلي په قرآنکریم کي راغلی دی

د (ر) حرف (۱۱۷۹۳) ځلي په قرآنکریم کي راغلی دی

د (س) حرف (۵۸۹۱) ځلي په قرآنکریم کي راغلی دی

د (ص) حرف (۲۰۱۳) ځلي په قرآنکریم کي راغلی دی

د (الف) حرف (۴۸۸۷۲) ځلي په قرآنکریم کي راغلی دی

د (ت) حرف (۱۱۱۹) ځلي په قرآنکریم کي راغلی دی

د (ج) حرف (۳۲۷۳) ځلي په قرآنکریم کي راغلی دی

د (خ) حرف (۲۴۱۶) ځلي په قرآنکریم کي راغلی دی

د (ذ) حرف (۴۶۹۷) ځلي په قرآنکریم کي راغلی دی

د (ز) حرف (۱۵۹۰) ځلي په قرآنکریم کي راغلی دی

د (ش) حرف (۲۲۱۵۳) ځلي په قرآنکریم کي راغلی دی

9: وجميع حروف القرآن ثلاثمائة ألف حرف وثلاثة وعشرون ألف حرف وستمانه حرف وأحد وسبعون حرفاً. الاتفاقان ج : ۱ ص : ۷۹

د (ط) حرف (۱۲۷۴) ځلي په قرآنکريم کي راغلی دی
 د (ع) حرف (۹۲۰۰) ځلي په قرآنکريم کي راغلی دی
 د (ف) حرف (۸۴۹۹) ځلي په قرآنکريم کي راغلی دی
 د (ک) حرف (۹۵۲۲) ځلي په قرآنکريم کي راغلی دی
 د (م) حرف (۳۶۵۳۵) ځلي په قرآنکريم کي راغلی دی
 د (و) حرف (۲۵۵۳۶) ځلي په قرآنکريم کي راغلی دی
 د (لا) حرف (۳۷۲۰) ځلي په قرآنکريم کي راغلی دی

د (ض) حرف (۱۶۲۰۷) ځلي په قرآنکريم کي راغلی دی
 د (ظ) حرف (۸۴۳) ځلي په قرآنکريم کي راغلی دی
 د (غ) حرف (۲۲۰۸) ځلي په قرآنکريم کي راغلی دی
 د (ق) حرف (۶۱۸۱۳) ځلي په قرآنکريم کي راغلی دی
 د (ل) حرف (۳۴۳۲) ځلي په قرآنکريم کي راغلی دی
 د (ن) حرف (۲۶۵۶۰) ځلي په قرآنکريم کي راغلی دی
 د (هـ) حرف (۹۱۷۰) ځلي په قرآنکريم کي راغلی دی
 د (ي) حرف (۲۵۹۱۹) ځلي په قرآنکريم کي راغلی دی

(په قرآن الکریم کي حرکات ، مدونه ، شدونه ...)

د قرآنکريم ټوله زېرونه (۵۱۲۷۶) دي
 د قرآنکريم ټوله شدونه (۲۴۶۹۷) دي
 د قرآنکريم ټوله متصل مدونه (۲۱۰۱) دي
 د قرآنکريم ټوله وړغندي (۶۲۴۶۲) دي

د قرآنکريم ټوله زورونه (۱۳۰۳۶۰) دي
 د قرآنکريم ټوله پېښونه (۴۲۲۷۶) دي
 د قرآنکريم ټوله ټکي (۱۵۰۵۶۴) دي
 د قرآنکريم ټول منفصل مدونه (۳۰۱۵) دي

(مشهور قراءتونه)

د قراءه لپاره يو رکن دادئ چې په سند رسېدلی قراءه به وي اوس خبره داده چې په سند رسېدلي قراءتونه کوم دي ؟
 جواب دا دی چې دا خبره يوه داسي خبره ده چې علماء کرام يې په اړه په يوه خوله نه دي بلکي ځني علماء کرام په دې آند دي چې مشهور قراءتونه اوه دي ددې اوو قراءتونه پرته پرېله طريقه باندي تلاوت کول نه دي روا ځيني علماء په دې آند دي چې په سند رسېدلي قراءتو نه اوه نه دي بلکي تر اوو زيات دي او اوه په دې وجه مشهور سوي دي چې علامه شاطبي رحمه الله عليه جمعه کړي دي په هر صورت د ځينو مشهور قراءتونو معلومات رانقلوو تر څو په منځ کي يې هغه قراءه معلوم سي چې مور يې پر لاره روان يو هغه ډله علماء چې مشهور قاريان اوه گڼي هغه يې نومونه پدې ډول بيانوي :

(اووه مشهور قاريان)

- ۱- عبد الله بن كثير المكي الداري رحمه الله عليه .
- ۲- نافع بن عبدالرحمان بن أبي نعيم المدني رحمه الله عليه .
- ۳- عبد الله بن عامر الشامي رحمه الله عليه .
- ۴- أبوعمرو زبانه بن العلاء بن عمار البصري رحمه الله عليه .
- ۵- عاصم بن ابي النجود الاسدي رحمه الله عليه .
- ۶- حمزة بن حبيب الزيات رحمه الله عليه .
- ۷- ابوالحسن علي بن حمزة الكسائي النحوي رحمه الله عليه .

(عبد الله بن كثير المكي الداري)

عبد الله بن كثير المكي الداري رحمة الله عليه د اصحابانو په لړ كې د حضرت انس بن مالك رضي الله عنه ، عبدالله بن زبير رضي الله عنه او ابويوب انصاري رضي الله عنه سره ليدلي دي د ده مبارك قراءه په مکه مكرمه كې زيات مشهور دئ او په ۱۲۰ هـ سنه كې وفات سوې دئ . كوم قاريان چي دده څخه يې روايت كړي دئ بزې او قنبل زيات پكښي مشهور دي .

(نافع بن عبدالرحمن بن أبي نعيم المدني)

نافع بن عبدالرحمان بن أبي نعيم المدني په خپله زمانه كې د اويوو داسي تابعينوڅخه استفاده كړې ده چي هغوی حضرت ابي بن كعب رضي الله عنه ، حضرت ابوهريرة رضي الله عنه او حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه شاگردان وه د دوي مباركانو قراءه په مدينه منوره كې زيات مشهور وو نوموړي په ۱۶۹ هـ سنه كې وفات سوې دئ ، د يادوني وړده چي د ده د قراءه په راويانو كې مشهور ابوموسى قالمون او ابوسعيد ورش وه ابوموسى قالمون په ۲۲۰ هـ سنه كې وفات سوې دئ او ابوسعيد ورش په ۱۹۷ هـ سنه كې وفات سوې دئ .

(عبد الله بن عامر الشامي)

عبد الله بن عامر الشامي رحمة الله عليه د اصحابانو مباركانو په لړ كې حضرت نعمان بن بشير رضي الله عنه او حضرت وائل بن اسقع رضي الله عنه ليدلي وه نوموړي عالم د قراءه په علم كې د حضرت مغيرة بن شهاب مخزومي رحمة الله عليه څخه زده كړي ، كړي دي د ده قراءه د شام په سيمه كې ډېر مشهور دئ او په ۱۱۸ هـ سنه كې وفات سوې دئ ، د هغه كسانو په لړ كې چي د ده څخه يې د قراءه روايتونه كړي دي هشام اوزكوان نومي قاريان مشهور دي .

(أبو عمرو زبّان بن العلاء بن عمار البصري)

أبو عمرو زبّان بن العلاء بن عمار البصري د حضرت سعيد بن جبیر رحمة الله په واسطه د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه او حضرت ابي بن كعب رضي الله عنه څخه د قراءه په څانگه كې زده كړي كړي دي، د نوموړي عالم قراءه په بصره كې زيات مشهور دئ او په ۱۴۵ هـ سنه كې وفات سوې دئ ، د ده د قراءه په روايت كونكو كې ابوعمر الدوري او ابوشعيب سوسي رحمة الله عليهما نوموتي كسان دي ، ابوعمر الدوري رحمة الله عليه په ۲۴۶ هـ سنه كې او ابوشعيب سوسي رحمة الله عليه په ۲۶۱ هـ سنه كې وفات سوې دئ .

(عاصم بن ابي النجود الاسدي)

عاصم بن ابي النجودالاسدي د حضرت زر بن حبيش رحمة الله عليه په واسطه د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه د قراءه په څانگه كې زده كړي ، كړي دي همدا ډول يې د ابو عبدالرحمن سلمي رحمة الله عليه په واسطه د حضرت علي رضي الله عنه څخه قرانكريم زده كړي دئ د نوموړي عالم كنية نوم ابوبكر دئ ، د لوړو تابعينو څخه دئ د اصحابانو په لړ كې يې د ابي رمثة رفاة التميمي رضي الله عنه او حارث بن حسان البكري رضي الله عنه سره ليدلي دي ده مبارك د دغه دواړو اصحابانو څخه يو ، يو حديث رانقل كړي دئ چي د لومړي صحابي حديث يې مسند امام احمد بن حنبل رانقل كړي او ددوهم صحابي حديث يې سنن ترمذي رانقل كړي دئ .

حضرت عاصم رحمة الله عليه په خپله زمانه كې يو لوی عالم ؤ، سپېڅلي او د تقواي څښتن وو ښه بيلگه يې د اده چي عبدالله بن احمد بن حنبل فرمايي: ما د خپل پلار احمد بن حنبل څخه وپوښتل چي عاصم څنگه عالم دئ ؟ پلار په ځواب كې راته وويل :

غوره ، صالح او ثقة انسان دئ بيا مي ترې وپوښتل چې کوم قراة دي خوښيږي ؟ پلار په ځواب کي راته وويل : دمدينه والو قراة مي خوښ دئ بيا مي ورته وويل : که هغه نه وو ؟ پلار په ځواب کي راته وويل : د عاصم قراة غوره دئ .

حضرت عاصم بن ابي النجود رحمة الله عليه په ۱۲۸ هـ سنه کي د دې فاني نړۍ څخه دشام په سيمه کي سترگي پټي کړي دي د ځينو په آند د ده وفات په کوفه کي سوي دئ .

ډېرو کسانو دده څخه روايتونه کړي دي خو په ټولو کي نوموتي روايت کونکي حفص بن سليمان او ابوبکر شعبة بن عياش رحمة الله عليهما دي ، حضرت حفص بن سليمان په ۱۸۰ هـ سنه کي وفات سوي دئ او حضرت شعبة بن عياش په ۱۹۳ هـ سنه کي وفات سوي دئ .

(حمزة بن حبيب الزيات (ع))

حمزة بن حبيب الزيات د نوموتو قاريانو د ډلي څخه دئ نوموړي د سليمان اعمش څخه ، سليمان اعمش بيا د يحيى بن وثاب څخه ، يحيى بن وثاب بيا د زر بن حبيش څخه زده ، زر بن حبيش د حضرت عثمان رضي الله عنه ، حضرت علي رضي الله عنه او حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه د قراة په څانگه کي لاسته راوړني کړي دي .

د ده د قراة په روايت کونکو کي مشهور خلف بن هشام او خلاد بن خالد دي ، خلف بن هشام په ۱۸۸ هـ کي او خلاد بن خالد په ۲۲۰ هـ سنه کي وفات سوي دي .

(ابوالحسن علي بن حمزة الكسائي النحوي)

ابو الحسن علي بن حمزة الكسائي النحوي په ۱۸۹ هـ سنه کي وفات سوي دئ قراة يې د کوفي په سيمه کي زيات مشهور وو د ده د قراة په روايت کونکو کي ابو الحارث مروزي او ابو عمر الدوري رحمة الله عليهما زيات مشهور دي .

يادونه : هغه علماؤ چې قراة تونه يوازي اوه نه بولي بلکي په دې آند دي چې د دغه اوو مشهورو قراة تونو پرته نور قراة تونه هم سته درې قاريان يې نور هم رانقل کړي دي چې د لاندي قاريانو څخه عبارت دي :-

لومړی : يعقوب بن اسحاق خضرمي رحمة الله عليه چې د سلام بن سليمان الطويل څخه يې د قراة په څانگه کي زده کړي کړي دي او هغه بيا دعاصم او ابو عمر رحمهما الله څخه زده کړي کړي دي او په کال ۲۲۵ هـ کي وفات سوي دئ .
دوهم : خلف بن هشام رحمة الله عليه چې د حمزة بن حبيب الزيات تر عنوان لاندي يې بيان وسو .

درېم : ابوجعفر يزيد بن القعقاع رحمة الله عليه دئ چې د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه ، حضرت ابوهريرة رضي الله عنه او حضرت ابي بن كعب رضي الله عنه څخه يې زده کړي کړي دي او په کال ۱۳۰ هـ کي وفات سوي دئ ، قراة يې په مدينه منوره کي دود وو .
د ځينو په آند مشهور قراة تونه څوارلس دي چې لس يې پور ته ذکر سوه او څلور يې نور هم ذکر کړي دي چې نومونه يې په لاندي ډول دي :-

لومړی : حسن بصري رحمة الله عليه چې نوموتي تابعي دئ ، په کال ۱۱۰ هـ کي وفات سوي دئ او قرءة يې په بصره کي مشهور دئ .
دوهم : محمد بن عبدالرحمن ابن محيص رحمة الله عليه چې د حضرت مجاهد رحمة الله شاگرد وو او د ابو عمرو رحمة الله عليه استاذ وو او په کال ۱۲۳ هـ کي وفات سوي دئ قراة يې په مکه مکرمه کي مشهور دئ .

دریم: یحییٰ بن مبارک یزیدی رحمه الله دئ چي دحمزه او ابو عمرو رحمهما الله خخه یې زده کړي، کړي وې او په کال ۲۰۲ هـ کي وفات سوی دئ .

خلورم: ابو الفرج محمد بن احمد شنبوري رحمه الله عليه دئ چي د ابن شنبوري رحمه الله عليه خخه یې زده کړي، کړي دي او په کال ۳۸۸ هـ کي وفات سوی دئ .
په هر صورت کي په دغه خوارلس قراءتونو کي لومړني لس مشهور دي او د دې جوگه دي چي تقلید یې وسي او پاته خلور قراءتونه شاذ دي .

(د قاري يا مقراء تعريف)

قاري په لغت کي د لوستونکي په معنی دئ او د تجويد په اصطلاح قاري يا مقراء و هغه چاته ويل کيږي چي د تجويد د قانون لمخي قرآنکريم په صحيح طريقه باندي ووايي او د تجويد پر اصولو باندي هم بر لاسي ولري او دقراءة سلسله دپورتنیو ذکر سوو لارو خخه رسول الله ﷺ ته رسېدلې وي .

(دقاري ډولونه)

قاري پر دوه ډوله دئ چي د لاندي ډولونو خخه عبارت دي :

۱: مبتدي ۲: منتهي

مبتدي قاري: د هغه قاري خخه عبارت دئ چي د يوه خخه تر دريو قرائتونو پوري یې زده وي .
منتهي قاري: د هغه قاري خخه عبارت دئ چي د متواترو قرائتونو په لړ کي یې تر دريو زيات قرائتونه زده وي .

(د صحيح قراءه رکنونه)

د صحيح قراءه لپاره درې رکنونه دي کوم څوک چي نوموړي درې رکنونه پر ځای کړي قراءه یې صحيح دئ او که چا پر ځای نه کړه نو قراءه یې درست نه دئ عمل نه دئ په روا .

لومړی رکن: د عربي لغتو ديوې منل سوي او مشهورې طريقې سره به تلاوت برابر وي که څه هم هغه طريقه ضعیفه وي .

دوهم رکن: قراءه به د هغه رسم سره برابر وي چي د حضرت عثمان رضی الله عنه خخه رانقل سوئ دئ يا په بل عبارت :-

درس م خط عثمانی سره به برابر وي .

دریم رکن: د قراءه سند به په تواتر سره د رسول الله ﷺ خخه رانقل سوی وي .

(د قرآنکريم دويلو مرتبې)

د قرآنکريم د تلاوت مرتبې درې دي چي د لاندينيو مرتبو خخه عبارت دي :-

۱- ترتیل ، ۲- تدوير ، ۳- حدر .⁽¹⁰⁾

۱- ترتیل: نوموړې هغه مرتبه ده چي تلاوت په ښه ارامتيا سره تر سره سي ، سره له دې چي په معنی کي یې هم فکر وسي او

10 : للقراءة ثلاث مراتب : الترتیل ، والتدوير ، والحدر .

د تجويد ټولي قاعدې هم ورسره رعايت سي همدا مرتبه تر ټولو ښه مرتبه ده ځکه الله ﷻ د همدې مرتبې امر کړی دی.⁽¹¹⁾

۲- تدوير: دا هغه مرتبه ده چې نه ډېره کراره ده او نه هم ډېره چابکه ده البته د تجويد قواعدې پکښې مراعاته وي نوموړې مرتبه په غوره والي کې ترتيب ته نژدې ده.⁽¹²⁾

۳- حدر: نوموړې مرتبه د تلاوت تر ټولو چابکه مرتبه ده البته د تجويد ټولي قاعدې به ورسره مراعاته وي.⁽¹³⁾

پاته دي نه وي چې په پورتنیو ټولو مرتبو سره تلاوت کول جائز دي مگر لومړی مرتبه تر ټولو غوره مرتبه ده.⁽¹⁴⁾

يادونه: ځينو علماؤ څلورمه مرتبه د تحقيق په نامه هم ښودلې ده نوموړي علماء زياتوي چې دا داسې مرتبه ده چې په ارامتيا کې تر ترتيب هم پورته ده دوی دغه مرتبه د شاگردانو د تعليم لپاره غوره گڼلې ده خو غوره خبره داده چې پرهېز ځني وسي ځکه په همدې مرتبه کې د دې وېره ده چې افراط به رامنځته سي د زيات افراط له امله به غطي رامنځته سي.⁽¹⁵⁾

(په تلاوت کې د آواز ښايست)

څرنکه چې په معاصر وخت کې په ښکلي آواز د تلاوت د لهجو بازار بيخي زيات تود دی ډېر خلک په دې موخه ډول، ډول تلاوتونه اوري چې پر ښکلي آواز يې خوند واخلي د قرآن وحيقت ته يې بيخي پام نه وي په همدې وجه بايد مور دې ته ځير سو چې د تلاوت د اورېدلو څخه موخه ښکلی آواز نه بلکې د قرآن الفاظو په صحيح ډول اورېدل دي که څه هم ښکلی آواز په تلاوت کې غوره رول لري او نا جائز هم نه دی بلکې رسول الله ﷺ يې امر هم کړی دی او فرمايي: - اقرؤ القرآن بلحون العرب واصواتها وياکم ولحون اهل العشق ولحون اهل الکتابين وسيجئ بعدي قوم يرجعون بالقران ترجيع الغناء والنوح ليجاوزحناجرهم مفتونة قلوبهم وقلوب الذين يعجبهم شانهم . (رواه البيهقي)

ژباړه: قرآن د عربو په لهجو او په ښکلو آوازو د دوي ولولئ، د عشق د خښتنانو او د اهل کتابو د لهجو څخه ځان وساتئ ژر دی چې زما څخه وروسته به يوقوم (ډله) راسي چې دوی به قرآن د سرود (ترنم) اوسندرزيو ژړاو په ډول لولي او قرانکريم د دوی د زړونو څخه نه شوه کيږي دنوموړو کسانوزړونه به په فتنو کښي مبتلاوي او همدا ډول هغه کسان چې د دوی دا ډول تمثيل خوښوي. په پورتنی حديث کې رسول الله ﷺ امر کړی دی چې تاسو د قرانکريم تلاوت د عربو د ښکلو آوازونو په ځير وکړئ داچې د عربو ښکلي آوازونه چشي دي په اړه يې يو عالم فرمايي: مراد د ښکلو آوازونو څخه د قرانکريم داسې تلاوت دی چې پر خپله سليقه او طبعه برابر وي يعني نه کوم زيادت او نه کمي پکښي وي .

دا چې رسول الله ﷺ د کومو آوازونو منعه کړې ده هغه آوازونه دي چې دسندرو سره ورته وي يعني هغه مقامونه په تلاوت کې رعايتول کوم چې د موسيقي په علم پوري اړه لري .

11: اما الترتيل : فهو قراءة القرآن الكريم بتؤده وطمانينة مع تدبر المعاني ومراعاة احكام التجويد ، وهذه المرتبة هي افضل المراتب الثلاث حيث نزل بها القرآن الكريم والله سبحانه وتعالى امر

لنبيه بها فقال : ﴿ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً ﴾ سورة المزمل الاية ٤ . غاية المرید ص : ٢٠ ، البرهان في التجويد القرآن للشيخ محمد الصادق قمحاوي ص : ٦ .

12: اما التدوير : فهو قراءة القرانکريم بحالة متوسطة بين الاطمئنان والسرعة مع مراعاة الاحكام ، وهي تلي الترتيل في الافضلية . غاية المرید ص : ٢٠ .

13: واما الحدر : فهو قراءة القرآن الكريم بسرعة مع المحافظة علي احكام التجويد . غاية المرید ص : ٢٠ .

14: وهذه المراتب كلها جائزة . غاية المرید ص : ٢٠ .

15: وذكر بعض علماء التجويد مرتبة رابعة ، وهي مرتبة التحقيق ، وقالوا بانها اكثر تؤده ، واشد اطمئنانا من مرتبة الترتيل ، وهي التي تستحسن في مقام التعليم ، ولكن لابد ان يحترز معها من التمطيط والافراط في اشباع الحركات حتى لايتولد منها بعض الحروف ، ومن المبالغة في الغنات الي غير ذلك مما لايصح . (غاية المرید ص : ٢٠) ، نهاية القول المفيد للشيخ محمد مكي ص : ١٥ .

په هر صورت داسي د آواز ښکلا چي د قرانکریم تلاوت د خپلي اصلي وضعي څخه اړوي يا زيادت او نقصان پکښي پيدا کوي حرام يا مکروه دئ .

کومي طريقي چي نا جائز دي وروسته به يې ټول ډولونه راسي ځکه په مخکني حديث کي يې معني ته اشاره وسوه .

د دې تر څنگ داسي د آواز ښکلا چي د تلاوت منقوله طريقي ته کوم تاوان نه رسوي هغه جائز دئ چي د هغه ټول ډولونه به هم په خپل وار راسي .

(په تلاوت کي نا مشروع لهجې)

شماره	بڼه	تعريف	حکم
۱	تمطيت	چی په حروفو کي زيادت کوي	حرام
۲	تهمين	چی د وقف په وخت کي همزة پيدا کي	حرام
۳	تعويق	چي د کلمې په مينځ کي وقف وکي	حرام
۴	تحريرص	چي يو حرف ئې لا نه وي پوره کړی بل شروع کړي	حرام
۵	تفخيم	چي ټول حروف پوره او ډک وائي	حرام
۶	ترقيق	چی ټول حروف باريک وائي	حرام
۷	زمزمه	د سندرو په بڼه تلاوت کول	حرام
۸	رقزه	بې ځايه ادغام کول	حرام
۹	انعنه	د ډکوالي د ډېروالي له امله د عين آواز پيدا کول	حرام
۱۰	تقطع	د تلاوت پر مهال بې ځايه سکتې کول	حرام
۱۱	الجاز	حروف مده له منځه وړل	حرام
۱۲	تعجيل	دومره چابک تلاوت کول چي له امله يې حروف له منځه ولاړسي	حرام
۱۳	تمفيش	د حرکاتو نامعلومه ادا کول	مکروه
۱۴	تمزيخ	د تلاوت پر مهال خوله ژوول	مکروه
۱۵	تتميد	د مد آواز د پوزي لوري ته بيول	مکروه
۱۶	ترخص	په آواز کي شرنگی کول	مکروه
۱۷	ترعيد	د مد کولو پر مهال آواز ښورول	مکروه
۱۸	تتعيد	لهجې توپيرونل يعني د يوې لهجې څخه بلې لهجې ته تلل	مکروه
۱۹	تحريرز	په وېرجن ډول تلاوت کول	مکروه
۲۰	ترجیح	د تلاوت کولو پر مهال آواز د پوزي لوري ته بېول	مکروه
۲۱	وحبه	ډېر چابک تلاوت کول چي قواعدې ترې پاته سي	مکروه
۲۲	همهمه	مخفف توری مشدد کول يا مشدد توری مخفف کول	مکروه

مکروه	د لينو تورو پرته نور ټول حروف نرم ويل	لينه	۲۳
مکروه	د جنگ په څېر تلاوت کول	نفره	۲۴
مکروه	داسي تلاوت کول چي پيل او پای يې نه معلوميري	عذب	۲۵
مکروه	د قلقلې د تورو پرته پر نورو تورو قلقله کول	قلقلة	۲۶
مکروه	مد تر خپلي اندازې زياتول	زيادت	۲۷
مکروه	حرکتونه تر خپلي اندازې زيات کښول	تطويل	۲۸
مکروه	په نا معلوم ډول حرکات اداکول	نقص	۲۹
مکروه	د يوه حرف څخه بل حرف ته ميل کول	تخليت	۳۰

(غوره لهجې)

- ۱- ترتيل التلاوت : منځ مهالی تلاوت کول چي نه ډېر چابک وي او نه ډېر کرار وي .
- ۲- تجويد التلاوت : چي هر حرف د خپلو مخرجونو او صفتونو سره مل اداکوي .
- ۳- تبين التلاوت : چي اورېدونکي ته په تلاوت کي د تجويد قاعدې ښيي .
- ۴- ترسيل التلاوت : په داسي بڼه تلاوت کوي چي حروف ټول په خپلو مخرجونو کي ادا کوي او د صفتونو رعايت يې کوي -
- د لحن څخه ځان ژغوري .
- ۵- تحسين التلاوت : حروف په خپلو مخرجونو کي ادا کوي د آواز د ښکلا سره مل يې د صفتونو رعايت هم کوي .
- ۶- توقير التلاوت : د مخرجونو او صفتونو د رعايت ترڅنگ يې قراني عزت هم په زړه کي وي .

تمت بالخير

ستاسو د دعاء په هيله

قاري احمد ياسير ((لودين))

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English